

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Markéta Valová

Smlouva o úvěru

Diplomová práce

Olomouc 2011

Čestné prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Smlouva o úvěru vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 27. února 2011

.....
Markéta Valová

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat Doc. JUDr. Ludmile Lochmanové, Ph.D. za její ochotu, rady a cenné připomínky při vypracování diplomové práce.

Já, níže podepsaná Markéta Valová, autorka diplomové práce „Smlouva o úvěru“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č.121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8,

Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle zákona č. 121/2000 Sb. Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne 27. února 2011

.....

Markéta Valová

Obsah

Obsah	5
Seznam použitých zkratek	7
1 Úvod	8
2 Historický exkurz	10
3 Vymezení pojmů	13
4 Právní úprava smlouvy o úvěru na pozadí zásad	15
4.1. Charakteristika smlouvy o úvěru	15
4.2. Zásada smluvnosti	16
4.2.1. Podstatné části smlouvy	16
4.2.2. Nepodstatné části smlouvy	18
4.2.3. Průběh kontraktačního jednání mezi bankou a klientem	21
4.2.3.1. Ústní informativní jednání	21
4.2.3.2. Příprava úvěrové smlouvy	23
4.2.3.3. Uzavření úvěrové smlouvy	23
4.3. Zásada účelovosti	26
4.4. Zásada přímosti	28
4.5. Zásada termínovanosti	28
4.6. Zásada zúročitelnosti	31
4.7. Zásada zajištěnosti	35
4.8. Zásada návratnosti	40
4.9. Zánik smlouvy o úvěru	40
5 Vztah právní úpravy smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce	43
5.1. Právní úprava	43
5.2. Společné znaky	43
5.3. Rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce	44
6 Druhy úvěrových obchodů bank	47
6.1. Hypoteční úvěry	47
6.2. Komunální úvěry	49
6.3. Kontokorentní úvěr	50
6.4. Factoring a forfaiting	51
7 Úvěrové aktivity spořitelních a úvěrních družstev	54
8 Spotřebitelský úvěr	57

9	Úvěrové registry	62
10	Judikatura	65
11	Návrhy de lege ferenda	66
12	Závěr	68
	Seznam literatury	69
	Anotace (annotation)	73
	Klíčová slova (keywords)	74

Seznam použitých zkratek

Zákony:

ObchZ – Zákon č. 513/1991 Sb., **obchodní zákoník**, ve znění pozdějších předpisů.

OZ – Zákon č. 40/1964 Sb., **občanský zákoník**, ve znění pozdějších předpisů.

ZoB – Zákon č. 21/1992 Sb., **zákon o bankách**, ve znění pozdějších předpisů.

DZ - Zákon č. 219/1995 Sb., **devizový zákon**, ve znění pozdějších předpisů.

ŽZ – Zákon č. 455/1991 Sb., **o živnostenském podnikání**, ve znění pozdějších předpisů.

OSŘ – Zákon č. 99/1963 Sb., **občanský soudní řád**, ve znění pozdějších předpisů.

ZoSÚ – Zákon č. 145/2010 Sb., **o spotřebitelském úvěru** a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

ZoSÚD – Zákon č. 87/1995 Sb., **o spotřebních a úvěrních družstvech** a některých opatřeních s tím souvisejících, ve znění pozdějších předpisů.

ZoVZ – Zákon č. 137/2006 Sb., **o veřejných zakázkách**, ve znění pozdějších předpisů.

ZoD – Zákon č. 190/2004 Sb., **o dluhopisech**, ve znění pozdějších předpisů.

ZRŘ – Zákon č. 216/1994 Sb., **o rozhodčím řízení** a výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů.

ZoFA – Zákon č. 229/2002 Sb., **o finančním arbitrovi**, ve znění pozdějších předpisů.

TZ – Zákon č. 40/2009 Sb., **trestní zákoník**, ve znění pozdějších předpisů.

HZ – Zákon č. 109/1964 Sb., **hospodářský zákoník**, ve znění zákona č. 539/1991 Sb. účinnému ke dni 20. prosince 1991

VNOZ – Vládní návrh (nového) občanského zákoníku

Ostatní zkratky:

ČNB – Česká národní banka

ČOI – Česká obchodní inspekce

FO – fyzická osoba

ČSOB – Československá obchodní banka

EU – Evropská unie

CRÚ – Centrální registr úvěrů

BRKI – Bankovní registr klientských informací

NRKI – Nebankovní registr klientských informací

1. Úvod

Cílem této diplomové práce je poskytnout náhled na aktuální právní úpravu smlouvy o úvěru a zároveň nastínit možnosti jejího budoucího vývoje v souvislosti s plánovanou rekodifikací soukromého práva. V průběhu práce se taktéž zaměřím na některé problematické aspekty a specifické oblasti, které se smlouvou o úvěru nepochybně souvisí. Jelikož jsem studentka oboru právo, budu se věnovat převážně právní úpravě, nikoli ekonomickým aspektům smlouvy.

Smlouva o úvěru je v praxi široce využívaným smluvním typem a její obliba stále roste v závislosti na široké nabídce úvěrových produktů. Nutno zmínit také fakt, že v hospodářském zákoníku bylo poskytování úvěrů upraveno jen v souvislosti se státními organizacemi, tedy pro omezený okruh subjektů. Situace se změnila při otevření trhu po roce 1989, kdy řada lidí mohla začít podnikat a úvěr byl možností jak získat peněžní prostředky. Aktuální obchodní zákoník tedy reguluje poskytování úvěrů širokému okruhu subjektů.

Důvodů, proč lidé žádají o úvěr, je mnoho. V případě podnikatelských subjektů se jedná o úvěr investiční na pomoc v počátcích podnikání, popř. expanzi nebo úvěr na provoz podnikatelské činnosti. Nepodnikatelé si nejčastěji „půjčují“ peněžní prostředky na stavbu nebo koupi nemovitosti, koupi automobilu nebo vybavení domácnosti. Existují ovšem případy, kdy si lidé půjčují peníze na dovolené, vánoční dárky a oblečení. Proto by se měli žadatelé o úvěr nejprve zamyslet, zda dané peníze, popř. věc, skutečně potřebují nebo jde pouze o rozmar současné moderní doby.

Avšak nejen z výše uvedeného důvodu souvisí s úvěrováním také určitá negativa. Do nesnází se dostávají dlužníci, kteří neumí posoudit svou schopnost úvěr splácet a taktéž dlužníci, kteří uzavřou více úvěrových smluv v některých případech i v různých finančních společnostech. K předcházení těchto situací by měl napomoci například nový zákon o spotřebitelském úvěru, který klade důraz na rozsáhlejší informovanost potenciálního dlužníka. Dalším preventivním opatřením jsou úvěrové registry evidující osoby, jež si „někdy“ vzaly úvěr. Poskytovatel úvěru tak má možnost vidět „úvěrovou historii“ žadatele o úvěr.

Při psaní této diplomové práce jsem čerpala primárně z právnických publikací týkajících se smlouvy o úvěru a obchodních závazkových vztahů. Využila jsem také zdroje ekonomického charakteru, a to učebnice ekonomických fakult a zároveň informace poskytované ČNB. Text práce jsem doplnila o aktuální internetové články popisující současnou bankovní i nebankovní praxi. Právnických a ekonomických publikací, jež se

zabývají smlouvou o úvěru, je ve vědeckých knihovnách dostatek a dané téma je již zpracováno komplexně. Bylo by však vhodné více přiblížit praktickou stránku úvěrové problematiky, například postup věřitelů při nesplácení úvěrů nebo možné návrhy změn budoucí právní úpravy.

V úvodní kapitole této práce se zabývám historií úvěrové smlouvy, při níž jsem využila historickou metodu zkoumání. Úvěrová smlouva je popsána v časovém sledu, jak postupně vznikala a jak se za celý svůj vývoj modifikovala. Následuje kapitola, která popisuje základní pojmy problematiky úvěru a má sloužit zejména pro lepší orientaci v úvěrové terminologii.

Ve třetí části se věnuji právní úpravě smlouvy o úvěru. Jedná se o stěžejní kapitolu této práce, do které jsou taktéž zapracovány zásady úvěrové smlouvy. Důvodem je úzká propojenost a zároveň snaha vyvarovat se opakování některých faktů. V této kapitole se uplatňuje zejména teoretická analýza, jelikož jsou nejprve popsána základní fakta a poté se přistupuje k jejich rozboru.

Čtvrtá kapitola vymezuje metodou komparační analýzy rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce a zároveň poukazuje na vzájemnou zastupitelnost těchto smluv. Následující kapitola se zabývá zbylými druhy poskytovaných úvěrů, jelikož některé typy jsou již vymezeny v třetí části v souvislosti se zásadami úvěrové smlouvy.

Mimo výše uvedené kapitoly popisují také problematiku spořitelních a úvěrových družstev, spotřebitelské úvěry a úvěrové registry. V předposlední kapitole je zahrnuta „omissis“ judikatura, týkající se například bankovního tajemství. Závěrečná kapitola patří plánované rekonstrukci soukromého práva v souvislosti se smlouvou o úvěru. Na konci této práce se budu snažit shrnout a vyhodnotit získané poznatky.

Text diplomové práce reflektuje právní úpravu ke dni 31.3.2011.

2. Historický exkurz

Historie institutu úvěru má počátky ve starověkém Římě. Byli to právě Římané, kteří začali užívat pojem obligace (závazek). Z latinského „*obligatio est iuis vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*“ vyplývá, že závazek je právní pouto, kterým jsme podle práva naší obce donucováni někomu plnit určitou věc. Římsí právníci pojem obligace všeobecně rozpracovali jako „vztah mezi dlužníkem a věřitelem, ve kterém dlužník je právně povinný věřiteli něco plnit pod sankcí žaloby a exekuce.“¹

Závazkový úvěrový vztah se dále vyvíjel v podobě půjčky, tzv. mutuum. Půjčka byla reálným kontraktem, při kterém věřitel převedl na dlužníka vlastnictví k určitým zastupitelným věcem s dohodou, že dlužník po určité době vrátí zastupitelné věci stejného množství, kvality i druhu. Při odevzdání věcí přecházelo z věřitele na dlužníka nejen vlastnické právo, ale také nebezpečí poškození a zničení věci. Půjčka byla v římském právu smlouvou bezúplatnou, úroková povinnost mohla být sjednána v samostatné smlouvě, tj. formou vedlejší obligace. Proto měl institut půjčky, tak jak ho známe z římského práva, zásadní vliv na vývoj úvěru.

Postupem času se pouze měnil názor společnosti na úroky. Římské právo úroky nezakazovalo, i když je začalo regulovat², aby předešlo lichvě. Ve středověku byl úrok považován z církevního hlediska za nemorální a byl nazýván lichvou, i když se nejednalo o úrok nespravedlivý či nepřiměřený. Pohled církve na lichvu lze vyčíst z díla Tomáše z Chobhamu: „Lichvář tak svému dlužníkovi neprodává nic, co by mu náleželo, ale pouze čas, a ten patří bohu. Na prodeji cizí věci však nemůže vydělávat.“³ České městské a zemské právo úroky nezakazovalo, ale stanovovalo zákonnou výši úroků.

Rozvoj úvěrových obchodů souvisí s rozmachem zbožové výroby, zejména v 19. století. Na území Čech se uplatňovaly hlavně hypotekární úvěry poskytované prvními peněžními ústavami. Vedle spořitelen jako veřejnoprávních úvěrových ústavů existovaly také (okresní) družstevní záložny, které se angažovaly v oblasti zemědělských úvěrů. Smyslem těchto záložen bylo zabezpečení možnosti použít peněžní a naturální přebytky v hospodářsky méně úrodných letech. „Na území Čech způsobily zájmy zvýšeného podnikání v oblasti obligačního práva uvolnění starších omezení úvěru, které vycházely z ustanovení proti lichvě.

¹ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 261.

² viz Chamurapiho zákoník, zákon XII desek aj.

³ Tomáš z Chobhamu, *Summa confessorum*, s. 505. z LE GOFF, Jacques, *Peníze a život*. 1. vydání. Praha: Argo. 2005, s. 31 – 32.

Zákon č. 62/1868 r.z. zrušil úrokové míry a pokuty při půjčkách. Jestliže úrok nebyl určený, předepsal ho zákon ve výši 6% a dokonce zákon č. 77/1885 r.z. snížil úrokovou míru na 5%.⁴

Na přelomu 19. a 20. století je úvěr spjat především s oblastí zemědělství a vznikem družstevních záložen, tzv. kampeliček, které tak zažívají zlaté období až do roku 1948.

Po vzniku Československa v roce 1918 měl úvěr důležité využití. O rok později byla vyhlášena pozemková reforma, jejíž smyslem bylo znárodnění veškerého pozemkového majetku přesahujícího 150 h zemědělské půdy ve prospěch bezzemků a menších zemědělců, kterým byla půda pronajata. Jelikož nájemci neměli dostatečné finanční prostředky odkoupit jimi obhospodařované pozemky, využili možnosti dlouhodobých úvěrů.

Po skončení druhé světové války se začaly úvěry využívat jak v mezinárodním, tak ve vnitrostátním hospodářství. Cílem bylo odstranit škody způsobené válkou, přebudování válečné výroby na mírovou a zároveň snaha uspět při konkurenčním boji na obchodních trzích.

Po roce 1948 dochází k přechodu ekonomiky na centrálně plánovanou. Úvěrové operace se uskutečňovaly na základě úvěrových plánů, které byly součástí národohospodářského plánu. Ustanovení § 381 HZ zakotvuje zásadu plánovitosti v souvislosti s organizacemi. Následující odstavec dále stanoví, že banka zajišťuje soulad úvěrové potřeby organizací s celospolečenskými zájmy. Úvěr byl využíván zejména k plnění státních plánů vyplývajících z hospodářské politiky státu a nesloužil ke krytí nedostatku finančních prostředků, jelikož by se podle tehdejších názorů nejednalo o účelné využití. Podstata úvěru tak byla v období totality značně deformovaná. Úvěr zastával zejména funkci kontrolní a rozdělovací. Úvěrová soustava sloužila k doplňkovému rozdělování národního důchodu, zabezpečení koloběhu výrobních prostředků peněžními prostředky a na kontrolu tvorby, rozdělování a používání prostředků podniků.⁵

V hospodářském zákoníku byl bankovní úvěr upraven v § 382 – 384 jen rámcově, konkrétní právní úprava se nacházela zejména v sekundárních předpisech.⁶ Úvěrová činnost bank byla zakotvena v zákoně č. 144/1970 Sb., o Státní bance československé.

Po roce 1989 postupně docházelo k přechodu od centrálně plánované ekonomiky k tržní. Důvodová zpráva k aktuálnímu obchodnímu zákoníku uvádí, že bylo potřeba konstituovat ekonomickou sféru jako pluralitu vzájemně nezávislých a rovnoprávných

⁴ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 262.

⁵ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 263

⁶ např. vyhláškou Předsedy Státní banky československé č. 158/1975 Sb., o poskytování úvěrů, aj.

podnikatelských subjektů, autonomních nositelů vlastnických oprávnění, jakož i podnikatelského rizika. A zároveň také relativně oddělit sféru veřejného a soukromého práva a stanovit nové pojetí jejich vzájemných vztahů. V současné době je smlouva o úvěru upravena v § 497 – 507 ObchZ.

3. Vymezení pojmů

Cílem této kapitoly je pro účely textu vymežit pojmy týkající se smlouvy o úvěru a napomoci tak k lepší orientaci v dané problematice. Postupně se budu zabývat pojmy:

- úvěr
- úvěrování
- úvěrový vztah
- úvěrová operace,

jež jsou termíny, které nerozlučně souvisí se smlouvou o úvěru. Úvěrová smlouva se řadí k základním institutům tržní ekonomiky. Jelikož je úvěr pojmem jak právním, tak ekonomickým, existuje mnohdy i více interpretací výše uvedených termínů.

Podle § 1 odst. 2 písm. b) ZoB se pro účely tohoto zákona úvěrem rozumí v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky. Ačkoliv patří poskytování úvěrů podle § 1 odst. 1 písm. b) ZoB mezi základní činnosti bank, nepatří smlouva o úvěru mezi tzv. bankovní smlouvy. Banky jsou v případě smlouvy o úvěru častými věřiteli, avšak nikoli výlučnými.

Za úvěr (lat. creditum) lze považovat: „Vztah vznikající při odevzdání hodnoty někomu jinému na dočasné použití a zároveň také formu návratné redistribuce dočasně nebo trvale uvolněných zbožových nebo peněžních fondů.“⁷ Pojem úvěr je odvozen od latinského slovesa credere, což znamená v překladu důvěřovat, věřit, svěřit.⁸

Podle § 1 odst. 1 písm. h) DZ se finančním úvěrem rozumí poskytnutí peněžních prostředků v české nebo v cizí měně, se kterým je spojena povinnost k jejich vrácení v peněžní formě; za finanční úvěr se považuje i peněžní půjčka, hypoteční úvěr, spotřebitelský úvěr a finanční leasing.

Od finančního úvěru je nutné odlišovat historicky starší tzv. obchodní úvěr⁹, který vyjadřuje časový rozdíl mezi plněním závazku a zaplacením. V tomto případě není uzavřena smlouva o úvěru, jelikož nejsou splněny pojmové znaky (např. úroky z úvěru), ale v praxi se uplatní zvláštní ujednání např. v kupní smlouvě týkající se splatnosti kupní ceny, tzv. platební doložka. Jako příklad lze užit situaci, kdy dodavatel odevzdá odběrateli zboží, a dohodnou se, že odběratel je oprávněn nakládat se zbožím před zaplacením kupní ceny. Úvěr tak lze rozpoznat v situaci, kdy odběratel může nakládat se zbožím, i když za něj ještě nezaplatil.

Úvěrování lze definovat jako formu návratného financování, které je spjato především s finančním krytím krátkodobých a dlouhodobých potřeb, s financováním přechodných

⁷ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 258.

⁸ BEJČEK, Josef a kol. *Kurz obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 430.

⁹ někdy také zbožový nebo dodavatelský úvěr

výkyvů a nedostatků v hospodaření, s překlenutím časového nesouladu mezi tvorbou a potřebou zdrojů na financování výroby, obchodu a služeb.¹⁰

Úvěrový vztah lze definovat jako vztah, který vzniká při návratném poskytování peněžních prostředků subjektu k tomu oprávněnému druhému subjektu, přičemž jsou buďto předem nebo v průběhu jednání dohodnuty podmínky tohoto přenechání peněžních prostředků.¹¹

Úvěrová operace patří do skupiny bankovních operací na finančních trzích. Uskutečňují se ve dvou fázích. Prvotní operace je půjčka nebo čerpání úvěru a poté následuje operace splátka, popř. splácení úvěru.¹² Pojem úvěrové operace je tak daleko širší, než je výklad smlouvy o úvěru podle obchodního zákoníku. Mezi úvěrové operace se zařazuje například i leasing.

¹⁰ MAREK, Karel. *Smlouva o úvěru*, Komentář k § 497 ObchZ, ASPI: 2356 (LIT), publikovaný názor, platný na území ČR, vydáný dne 1.4.1993.

¹¹ LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*, č. 11, 1998, s. 10.

¹² PAVELKA, František, BARDOVÁ, Dagmar, OPLTOVÁ, Radka. *Úvěrové obchody*. 2. vydání. Praha: Bankovní institut vysoká škola, a.s., 2008, s. 20.

4. Právní úprava smlouvy o úvěru na pozadí zásad

4.1 Charakteristika smlouvy o úvěru

Smlouva o úvěru je obchodním závazkovým vztahem upraveným v § 497 – 507 obchodního zákoníku. Podle základního ust. § 497 ObchZ se smlouvou o úvěru zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Citované ustanovení je kogentní povahy, což vyplývá z § 263 odst. 2 ObchZ¹³ a nelze se tedy od tohoto základního ustanovení daného smluvního typu odchýlit. Aby mohla být smlouva „nazývána“ smlouvou o úvěru podle obchodního zákoníku, je nutno naplnit podstatné části smlouvy podle základního ustanovení. Toto tvrzení podporuje i ust. § 269 odst. 1 ObchZ.¹⁴ Pojmové znaky v základním ustanovení dané smlouvy vymezují podstatu a charakter smlouvy. Účelem poskytování úvěru podle ust. § 497 ObchZ je zajištění úrokového výnosu z úvěrové sumy.¹⁵

Smlouva o úvěru se řadí mezi absolutní obchodní závazkové vztahy¹⁶, což znamená, že se vždy řídí obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu. Pro tyto taxativně vyčtené tzv. absolutní obchody je stěžejní obsah závazku, nikoli postavení smluvních stran.

Jedná se o kontrakt konsensuální, který lze charakterizovat jako dohodu o poskytnutí peněžních prostředků. Smlouva vzniká již dohodou o podstatných částech a není nutné, aby ke skutečnému předání peněžních prostředků došlo. Z tohoto důvodu se také ztotožňují s názorem L. Lochmanové¹⁷, že by bylo příhodnější smlouvu nazývat smlouvou o otevření úvěru.

Právní úprava nevyžaduje k platnosti smlouvy písemnou formu, z tohoto důvodu lze smlouvu o úvěru uzavřít i ústně. Výjimkou je situace, kdy alespoň jedna strana při jednání o uzavření smlouvy projeví vůli, aby byla smlouva uzavřena písemně v souladu s § 272 odst. 1 ObchZ. V bankovní praxi se lze setkat výlučně s písemnou formou smlouvy, a to nejen

¹³ srov. § 263 odst. 2 ObchZ – Strany se nemohou odchýlit od základních ustanovení v této části a od ustanovení, která předepisují povinnou písemnou formu právního úkonu.

¹⁴ srov. § 269 odst. 1 ObchZ – Ustanovení upravující v hlavě II této části zákona (třetí část) jednotlivé typy smluv se použijí jen na smlouvy, jejichž obsah je dohodnutý stranami zahrnuje podstatné části smlouvy stanovené v základním ustanovení pro každou z těchto smluv.

¹⁵ MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, o.p.s., 2007, s. 143.

¹⁶ srov. § 261 odst. 3 písm. d) ObchZ

¹⁷ LOCHMANOVÁ, Ludmila: Smlouva o úvěru. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, s. 227.

z důvodu obezřetnosti, ale i zákonného ustanovení § 11 odst. 4 ZoB¹⁸, které bankám stanoví povinnost vést agendu ke každé smlouvě uzavírané s klientem. Proto se domnívám, že pro banky je právní úprava písemnosti úvěrové smlouvy v ZoB ve vztahu speciality k možnosti uzavřít smlouvu o úvěru ústně, upravenou v obchodním zákoníku.

V aktuálním obchodním zákoníku není uvedený výčet zásad úvěrové smlouvy, ale některé z nich jsou promítnuty do jednotlivých ustanovení právní úpravy smlouvy o úvěru. Odlišná byla právní úprava zásad v hospodářském zákoníku. Jednotlivé zásady byly stručně definovány v § 382 HZ a zároveň v § 381 HZ byla oproti dnešní úpravě zakotvena zásada plánovitosti.

4.2 Zásada smluvnosti

4.2.1 Podstatné části smlouvy

Smlouva o úvěru obsahuje podstatné, nepodstatné a nahodilé části.

Podstatnými částmi smlouvy o úvěru jsou:

- označení věřitele;
- označení dlužníka;
- závazek věřitele poskytnout peněžní prostředky;
- určení výše peněžních prostředků;
- závazek dlužníka k vrácení přijatých peněžních prostředků a zaplacení úroků.

Pokud by smlouva neobsahovala těchto pět částí, nejednalo by se o smlouvu o úvěru, ale například o smlouvu o půjčce dle OZ nebo tzv. inominátní smlouvu podle § 269 odst. 2 ObchZ, popř. § 51 OZ.

Věřitelem (tj. osobou úvěr poskytující) bývá zpravidla banka, jelikož poskytování úvěrů patří k předmětu její činnosti. Není vyloučeno, aby jím byla i jiná osoba, což vyplývá z obchodního zákoníku. Možnost uzavřít úvěrovou smlouvu jako věřitel má tedy kterákoliv fyzická nebo právnická osoba a nemusí být ani podnikatelem, protože smlouva o úvěru patří mezi tzv. absolutní obchody. Avšak nesmí zároveň přijímat vklady od veřejnosti, jelikož

¹⁸ Banka a pobočka zahraniční banky je povinna vést agendu každé smlouvy uzavírané s klientem takovým způsobem, aby na žádost ČNB byla bez zbytečného odkladu schopna předložit příslušné doklady v ověřeném překladu do českého jazyka.

přijímání vkladů je výlučnou činností bank¹⁹. Ztotožňuji se tedy s názorem S. Plívy (a zároveň i ČNB), že pouhé poskytování úvěru bez přijímání vkladů od veřejnosti nevyžaduje povolení působit jako banka.²⁰ V případě, že by poskytování úvěrů bylo předmětem podnikání věřitele a splňovalo by pojmové znaky živnosti, je nutno mít živnostenské oprávnění podle živnostenského zákona. Dlužníkem (tj. osobou úvěr přijímající) může být jak osoba fyzická, tak i právnická a jak podnikatel, tak i nepodnikatel.

V odborné literatuře²¹ je smlouva o úvěru označována jakou smlouva synallagmatická. Smlouva zakládá práva a povinnosti oběma stranám a obě strany jsou navzájem věřiteli a dlužníky. Označení smluvních stran v zákoně tedy není zcela přesné, ale zároveň pomáhá ke snadnější orientaci. Po uzavření úvěrové smlouvy se věřitel (banka) jako poskytovatel úvěru stává dlužníkem, jelikož má povinnost poskytnout sjednané peněžní prostředky. Naopak strana, které má být úvěr poskytnut je v té chvíli věřitelem. Označení smluvních stran shodné s ust. § 497 ObchZ nastává až po reálném poskytnutí peněžních prostředků bankou. Také z tohoto důvodu se v bankovní praxi užívá označení „banka a klient“. V připravovaném občanském zákoníku v souvislosti s úvěrovou smlouvou pravděpodobně již budou užívány pojmy „úvěrující“ a „úvěrovaný“.²²

Předmětem smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky. Výše peněžních prostředků neboli tzv. objem je podstatnou částí úvěrové smlouvy. Ust. § 497 ObchZ zakotvuje povinnost věřitele poskytnout na požádání dlužníka a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité výše. V tomto případě se jedná o maximální výši neboli limit, do které může dlužník úvěr čerpat. Druhou možností je určení výše úvěru fixní částkou. Zajímavý je názor L. Lochmanové²³, která s ohledem na právo čerpání úvěru shledává v těchto formulacích podstatný rozdíl, a to v závislosti na sjednané sankci (nejčastěji smluvní pokutě). Pokud jde o formulaci „do určité výše“, banka musí rezervovat pro dlužníka sjednanou částku, ale zároveň může očekávat, že dlužník o sjednanou částku vůbec nepožádá a nemůže jeho omisivní jednání nijak sankcionovat. Při formulaci „v určité výši“ má žadatel o úvěr nejen právo, ale i povinnost sjednané prostředky čerpat.

Problematikou zbylých podstatných částí smlouvy o úvěru (tj. závazkem věřitele poskytnout peněžní prostředky a závazkem dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a

¹⁹ srov. § 2 odst. 1 ZoB

²⁰ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, 12, s. 5.

²¹ např. MAREK, Karel. *Smluvní obchodní právo*. Kontrakty. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 204.

²² srov. § 2231 n. - Vládní návrh občanského zákoníku

²³ LOCHMANOVÁ, Ludmila: *Smlouva o úvěru*. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, s. 228-229.

zaplatit úroky) se budu zabývat v následujících odstavcích týkajících se zásad termínovanosti, návratnosti a zúčitelnosti. Důvodem je provázanost těchto podstatných částí se zásadami smlouvy.

4.2.2 Nepodstatné části smlouvy

Smlouva o úvěru může kromě podstatných částí vyplývajících z kogentního ust. § 497 ObchZ obsahovat i tzv. nepodstatné části. Z důvodu převážně dispozitivní právní úpravy smlouvy o úvěru, vyjma ust. § 497 a 499 ObchZ, lze široce aplikovat zásadu smluvní volnosti, a proto úvěrová smlouva upravuje zpravidla také: účel úvěru, pravidla úrokování, způsob zajištění, způsob a lhůty poskytnutí peněžních prostředků, sankce za porušení povinnosti dlužníkem, způsob a lhůty splácení úvěru, ujednání o měně, úplata za sjednání závazku, odkaz na úvěrové podmínky banky apod. V této části své diplomové práce se budu věnovat jen některým, jelikož ostatní nepodstatné části úvěrové smlouvy se uplatňují v souvislosti a dále uvedenými zásadami.

Ujednání o měně je dispozitivně upraveno v § 498 ObchZ. Strany si mohou určit peněžní prostředky, jež jsou předmětem smlouvy, i v jiné než české měně, není-li to v rozporu s devizovými předpisy. Pokud se strany nedohodnou jinak, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky v měně, v níž mu byly poskytnuty a v téže měně platit i úroky. V závislosti na § 4 DZ není poskytování úvěrů v cizí měně nikterak omezeno. Výjimkou může být poskytování úvěrů do některých států či některým zahraničním osobám.²⁴

Z hlediska měnového, tj. měny, ve které jsou peněžní prostředky poskytovány, se úvěry dělí na úvěry v národní měně a v měně zahraniční. Na rozdíl od úvěrů národních (v české měně, v korunách) jsou devizové úvěry, zejména pro dlužníka, rizikovější. A to z důvodu dodatečných rizik, například změny devizových kurzů v souvislosti s politickou situací země apod.

Úplata za sjednání závazku podle § 499 ObchZ je nutné odlišovat od úroků jako pojmového znaku smlouvy o úvěru, na které má právo každý věřitel. Institut úplaty za sjednání závazku lze charakterizovat jako odměnu věřitele za to, že pro dlužníka rezervuje peněžní prostředky v období od uzavření smlouvy o úvěru do skutečného čerpání úvěru.²⁵

²⁴ HULMÁK, Milan. In ELIÁŠ, Karel a kol (ed). *Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 786.

²⁵ PLÍVA, Stanislav. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1081.

Úplata bývá jednorázová, popř. činí 0,5 až 1% sjednaného úvěru ročně.²⁶ Lze ji chápat i jako určité paušální odškodnění pro případ, že úvěr čerpán nebude a výnos v podobě úroků se nedostaví²⁷. Jiný názor zastává L. Lochmanová²⁸, jež se neztotožňuje s úplatou jako odměnou za rezervování peněžních prostředků. Argumentuje právní úpravou bankovní záruky, kdy je banka taktéž povinna rezervovat peněžní prostředky v případě, že bude muset plnit namísto dlužníka a institut úplaty se zde neuplatňuje, ani odkazem na § 499 ObchZ. Nastiňuje možnost, zdali zákonodárce neměl na mysli úplatu za sjednání a vyhotovení smlouvy o úvěru. Ze své praxe v tuzemských bankách dodává, že banky mají vyhotovené Všeobecné úvěrové podmínky a Sazebník poplatků a náhrad, tudíž se jeví ust. § 499 ObchZ jako kontraproduktivní. Minimum bank totiž využívá dispozitivních ustanovení zákona a určuje klientům poplatky za rezervaci finančních prostředků v souvislosti s dohodou o odloženém čerpání. Jen některé banky určují klientům poplatky za rezervaci z důvodu nedodržení smluvního plánu čerpání.

Je značně komplikované k této problematice zaujmout vlastní stanovisko. Zda se přiklonit k většinovému názoru autorů bez jakéhokoliv konkrétnějšího vysvětlení anebo názoru L. Lochmanové, která výstižně argumentuje a dává tak možnost zamyslet se nad § 499 ObchZ z jiného pohledu.

Za poněkud problematické lze považovat také slovní spojení „za sjednání závazku“ v ust. § 499 ObchZ. Je otázkou, zda měl zákonodárce na mysli úplatu za celý proces posouzení žádosti a zkoumání bonity klienta (tj. sjednávání závazku) anebo taktéž celý tento proces včetně podpisu smlouvy (tj. uzavření smlouvy neboli sjednání závazku).

V ustanovení § 499 ObchZ je stanoveno, že za „sjednání“ závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky lze sjednat úplatu, jestliže poskytování úvěru je předmětem podnikání věřitele. Nyní je třeba položit si otázku, kdo může být osobou oprávněnou požadovat úplatu podle § 499 ObchZ. Zda jí může být pouze banka, popř. peněžní ústav, nebo i jiná osoby za podmínek živnostenského zákona. Jelikož věřitelem smlouvy o úvěry mohou být i jiné subjekty než banky a peněžní ústavy, přikláním se také k názoru, že osobou oprávněnou požadovat úplatu podle § 499 ObchZ mohou i jiní podnikatelé, pokud je poskytování úvěrů součástí předmětu jejich podnikání. Tento názor je nastíněn jak S. Plívou²⁹,

²⁶ POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. II.díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 1584.

²⁷ KOVAŘÍK, Zdeněk. In KOBLIHA, I. a kol. (ed). *Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 1242.

²⁸ LOCHMANOVÁ, Ludmila: Smlouva o úvěru. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, str. 230 – 231.

²⁹ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 6.

tak Z. Kovaříkem³⁰, který dále dodává, že těmito jinými podnikateli budou typicky společnosti poskytující spotřebitelské úvěry. Aby mohl věřitel úplatu požadovat, musí být úplata i její výše mezi věřitelem a dlužníkem sjednána. Je třeba zdůraznit, že osoba oprávněná podle § 499 ObchZ úplatu požadovat může a nemusí.

Odkazem na úvěrové podmínky je uzavírána většina smluv mezi bankou a žadatelem o úvěr. Podle § 273 odst. 1 ObchZ je možné, aby část obsahu smlouvy byla určena odkazem na všeobecné obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi nebo odkazem na jiné obchodní podmínky, jež jsou stranám uzavírajícím smlouvu známe nebo k návrhu přiložené. Obchodní (úvěrové) podmínky lze charakterizovat jako pravidla, mající povahu jednostranného projevu vůle banky, která upravují práva a povinnosti smluvních stran úvěrové smlouvy. Úvěrové podmínky se stávají součástí konkrétní úvěrové smlouvy v případě, že smluvní strany ve smlouvě na úvěrové podmínky výslovně odkáží. Proto jsou někdy označovány jako nepřímá smluvní ujednání. Obchodní podmínky tak urychlují a zefektivňují proces uzavírání smluv. Pokud by ujednání ve smlouvě o úvěru bylo odchylné od úpravy obchodních podmínek, podle § 273 odst. 2 ObchZ má přednost ujednání ve smlouvě.

Podle zákonné úpravy lze obchodní podmínky dělit na všeobecné a jiné speciální podmínky. Všeobecné obchodní podmínky jsou vypracované *odbornými* nebo *zájmovými* organizacemi, např. obchodní podmínky vypracované Českou národní bankou. Podle názoru S. Plívy³¹ jsou úvěrové podmínky vydávané bankami považovány za tzv. jiné obchodní podmínky, někdy také označované jako “podnikové“. U těchto podnikových podmínek se obecná znalost nepředpokládá a samotný odkaz ve smlouvě nestačí. Úvěrové podmínky musí být smluvním stranám známe anebo je nutné je ke smlouvě přiložit. Klient banky tak obchodní podmínky bere na vědomí a souhlasí s nimi. V rámci každé banky existují tzv. všeobecné obchodní podmínky, které jsou zpravidla dále rozpracovány buď v závislosti na jednotlivých produktech, nebo subjektu dlužníka. Komerční banka proto dále rozlišuje úvěrové podmínky pro fyzické osoby nepodnikatele a úvěrové podmínky pro fyzické osoby podnikatele a právnické osoby. Československá obchodní banka používá kromě všeobecných obchodních podmínek tzv. úvěrové obchodní podmínky a dále speciální obchodní podmínky pro poskytování spotřebitelských úvěrů, hypotečních úvěrů apod.

³⁰ KOVAŘÍK, Zdeněk. In KOBLIHA, I. a kol (ed). *Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 1242.

³¹ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 7.

Směrodatné je znění úvěrových podmínek banky v okamžiku uzavírání smlouvy. V případě, že by byly v průběhu trvání smlouvy úvěrové podmínky změněny, práva a povinnosti smluvních stran se nadále řídí zněním podmínek platným v okamžiku uzavření smlouvy. Výjimkou by byla situace, kdy by došlo k souhlasu obou stran.

4.2.3 Průběh kontraktačního jednání mezi bankou a klientem

Bankovní úvěrová operace je složitý proces skládající se z několika etap, jež má svá pravidla a postupy odlišující se v závislosti na subjektu žadatele o úvěr (spotřebitelské a podnikatelské úvěry). V případě podnikatelských úvěrů vyplývá potřeba úvěrování z plánovaných podnikatelských záměrů a časovému nesouladu při koloběhu peněžních prostředků.³² V průběhu kontraktačního procesu dochází k jednáním, předkládáním různorodých písemností, prokazování výsledků apod. Každý žadatel má možnost sjednat si konzultaci u jednotlivých bank, na jejichž základě může porovnat konkrétní platební podmínky a vybrat si tak nejvhodnější banku a druh úvěru.

4.2.3.1 Ústní informativní jednání

Při úvodním jednání probíhá konzultace o možnostech poskytnutí úvěru a vzájemných podmínkách. V dané fázi se klient zajímá především o to, zda mu banka úvěr poskytne, za jakých podmínek a jaké bude požadovat zajištění. Naopak banku budou „zajímat“ majetkové poměry klienta, účel úvěru, popř. jeho podnikatelský záměr a hospodářské výsledky. Je třeba nastínit i čerpání, způsob placení úvěru apod.

Žádost o úvěr začíná kontraktační etapa úvěrové smlouvy. Písemnou žádost může podat jak fyzická osoba (podnikatel i nepodnikatel), tak i právnická osoba (např. obchodní společnost nebo družstvo). V dnešní době se zpravidla využívá formulářů banky. *Obchodní zákoník ale neupravuje formu ani náležitosti žádosti o poskytnutí peněžních prostředků. Proto je podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR³³ ze dne 28. června 2008 nezbytné takový právní úkon posuzovat podle obecných ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech.*

Některé banky, jako například Raiffeisenbank, již dokonce umožňují sjednat si úvěr přes internet. Identifikační údaje, které musí žadatel vyplnit, se liší z hlediska spotřebitelského

³² MAREK, Karel. Smlouva o úvěru. *Zdravotnictví a právo*, 2002, roč. VI., č. 9, s. 9.

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 1595/2005, ze dne 28. června 2006.

či podnikatelského úvěru. Dále je nutné uvést předpokládanou výši úvěru, druh úvěru, účel, měnu, termín čerpání apod.³⁴

Zejména při rozsáhlejších investičních projektech předchází uzavření úvěrové smlouvy úvěrový příslib. Je určen zejména pro právnické osoby (střední a velké podniky), ale mohou ho vyžadovat i malé podniky nebo fyzické osoby podnikatelé. Úvěrový příslib lze definovat jako písemný závazek banky o poskytnutí určitého úvěru v čase a výši požadované klientem při splnění určitých předpokladů.³⁵ V mnohých projektech, např. veřejné soutěže nebo výběrová řízení, je požadováno prokázání finančního krytí předem a úvěrový příslib dává subjektu jistotu, že bude mít peněžní prostředky v určitý čas k dispozici. V případě, že se zhorší hospodářská situace žadatele o úvěr, má banka právo od příslibu odstoupit a úvěrovou smlouvu neuzavřít.

Problematikou povahy úvěrového příslibu se odborná literatura příliš nezabývá, a to zejména z důvodu nejasnosti tohoto institutu. Výjimkou je článek M. Kindla³⁶, který konstatuje, že úvěrový příslib není smlouvou o úvěru podle § 497 a násl. ObchZ, jelikož úvěrovou smlouvou se zavazuje věřitel k tomu, že na požádání dlužníka *poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky*, což smyslu ani účelu úvěrového příslibu neodpovídá. Naopak jeho smyslem je závazek banky *poskytnout úvěr*, jde tedy o jakýsi předstupeň uzavření smlouvy o úvěru. Proto se domnívám, že dohoda o úvěrovém příslibu má nejbližší smlouvě o uzavření budoucí smlouvy podle § 289 a násl. ObchZ. Výše uvedená smlouva musí být uzavřena písemně, což formě úvěrového příslibu také odpovídá. Smlouvou o uzavření smlouvy budoucí se zavazuje jedna nebo obě smluvní strany uzavřít ve stanovené době budoucí smlouvu s předmětem plnění, jenž je určen alespoň obecným způsobem. V případě úvěrového příslibu se jedná o závazek banky. Stanovená doba je uvedena termínem, do kterého je úvěrový příslib platný, popř. dokud se nezhorší hospodářská situace klienta. Pokud jde o předmět plnění, je v úvěrovém příslibu určen požadovanou výši úvěru a také předmětem úvěrové smlouvy jsou výlučně peněžní prostředky.³⁷

Otázkou však zůstává, zdali se v případě úvěrového příslibu skutečně jedná o smlouvu, a nikoli pouze o jednostranný projev banky, který dlužník svým podpisem pouze „bere na vědomí“.

³⁴ Přílohu žádosti o úvěr může tvořit znalecký posudek, výpis z katastru nemovitostí, finanční výkazy atd. Česká spořitelna plánuje v současné době novinku, začne totiž žadatele o úvěr posuzovat nejen podle výše zmíněných hledisek, ale nově také podle místa bydliště.

³⁵ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7-8, s. 23.

³⁶ KINDL, Milan. Zamyšlení nad právní povahou příslibů úvěrů a nad závazky z nich plynoucími. *Právní praxe v podnikání*, č. 4, 1994, s. 7 – 9.

³⁷ srov. § 497 ObchZ

4.2.3.2 Příprava úvěrové smlouvy

Po vyžádání všech informací od klienta banka hodnotí tzv. úvěrové riziko. Existuje totiž možnost, že klient nesplatí bance poskytnutý úvěr ani úroky a další výlohy. Úvěrové riziko se zvyšuje v závislosti na délce splatnosti úvěru. Úvěrová rizika lze rozdělit na interní, jež se týkají klienta a externí, např. riziko úrokové, inflační apod.

Dále probíhá tzv. hodnocení bonity klienta. Tato analýza úvěrové způsobilosti zahrnuje:³⁸

- *analýzu právních poměrů žadatele*, kdy se ověřuje klientova právní způsobilost. Může být prokázána např. výpisem z obchodního rejstříku, potvrzením o registraci u živnostenského úřadu nebo průkazem totožnosti.
- *analýzu osobní důvěryhodnosti žadatele*, která se zjišťuje na základě tzv. řízeného rozhovoru. Zaměstnanec banky se zaměřuje na způsob vystupování klienta, pravdivost poskytnutých informací, osobní a rodinné poměry atd.
- *analýzu hospodářské situace*, při níž se detailně zkoumá zamýšlený podnikatelský záměr (atraktivita odvětví, trh, prognóza obratu, vnitřní organizace atd.), finanční informace (finanční plán, účetní výkazy, daňová přiznání) a nefinanční informace (věk, vzdělání a schopnosti žadatele).

Hodnocení bonity subjektu tak zahrnuje část objektivní, matematicky vyjádřitelnou a část subjektivní, která je ovlivněna intuicí, citem a obchodním přístupem pracovníka banky.³⁹ Ačkoliv banky své klienty před uzavřením úvěrové smlouvy pečlivě prověřují, existuje možnost, že klient nebude schopen vrátit poskytnuté prostředky a zaplatit úrok. Pro tento případ a zejména při rozsáhlejších úvěrech vyžaduje banka od dlužníka vhodnou formu zajištění.

4.2.3.3 Uzavření úvěrové smlouvy

Jestliže žadatel o úvěr splní zákonné i smluvní podmínky banky, je výsledkem posouzení žádosti návrh úvěrové smlouvy. Smlouvu o úvěru lze zpravidla zařadit mezi tzv. adhézní smlouvy.⁴⁰ Je tedy pravidlem, že podmínky smlouvy určuje jednostranně banka a klient na ně „musí“ přistoupit, jestliže má zájem na tom, aby byla smlouva uzavřena. V souladu s ust. § 273 odst. 3 ObchZ lze k uzavření smlouvy užít smluvních formulářů užívaných v obchodním styku. Smlouvu vypracovává banka (její zaměstnanec) po konzultaci

³⁸ ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7 – 8, s. 24 – 27.

³⁹ ŠTĚPÁNIK, Lubomír. *Malá exkurze do banky*. Ostrava: SAGIT, 1992, s. 47.

⁴⁰ Smlouva, která je uzavírána na základě podmínek stanovených jednou ze smluvních stran.

podstatných i nepodstatných částí s klientem. Poté je návrh smlouvy předložen klientovi k podpisu. Smlouva o úvěru jako dvoustranný právní úkon je uzavřena okamžikem setkání shodného projevu vůle obou smluvních stran.

V souladu s § 12 ZoB nesmí banka uzavírat smlouvy za nápadně nevýhodných podmínek pro banku, zejména takové, které banku zavazují k hospodářsky neodůvodněnému plnění nebo plnění zjevně neodpovídajícímu poskytované protihodnotě. Smlouvy, které by byly uzavřeny v rozporu tímto ustanovením, jsou neplatné. V § 12 ZoB je taktéž normováno, že banka je povinna při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich vkladatelů z hlediska návratnosti a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky. Banka je dále povinna dodržovat stanovená pravidla likvidity. Finanční termín „likvidita“ lze charakterizovat jako schopnost banky dostat v každém okamžiku svým splatným závazkům, vyplatit klientům všechny jejich vklady na základě sjednaných podmínek a zároveň schopnost banky zajistit financování svých aktiv. V rámci kontroly a regulace jsou obchodní banky v České republice povinny podávat měsíční přehled o své likviditě. Kromě těchto zásad obezřetného podnikání je banka dále povinna udržovat kapitál minimálně ve výši odpovídající součtu jednotlivých kapitálových požadavků ke krytí rizik, tzv. kapitálová přiměřenost.

Jak se zásadou smluvnosti (sjednávání úvěrové smlouvy), tak se zásadou termínovanosti (čerpání úvěru) a účelovosti souvisí trestný čin úvěrového podvodu dle § 211 TZ, jehož hlavním cílem je ochrana bank i ostatních věřitelů.

Na rozdíl od trestného činu podvodu v § 209 TZ, který poskytuje obecnou ochranu před širokou škálou podvodných jednání, je trestný čin úvěrového podvodu zvláštní skutkovou podstatou a je ve vztahu speciality obecné úpravě podvodu. Podle důvodové zprávy je zvláštní právní úprava odůvodněna tím, že takové jednání, které tato skutková podstata trestá, je nejen obtížně postižitelné podle obecné skutkové podstaty podvodu, zároveň se dotýká činnosti bank a má tak dalekosáhlé důsledky pro ekonomiku republiky jako celku. Jde o předčasně dokonáný trestný čin.

Objektem TČ úvěrového podvodu je cizí majetek v oblasti úvěrování. Ustanovení § 211 TZ obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty:

- jednání, kdy pachatel při sjednávání úvěrové smlouvy nebo při čerpání úvěru uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí;
- jednání, kdy pachatel bez souhlasu věřitele, v nikoli malém rozsahu, použije prostředky získané účelovým úvěrem na jiný než určený účel.

Nikoli malým rozsahem se rozumí podle § 138 odst. 1 a 2 TZ škoda nikoli malá, tj. nejméně 25 000 Kč. Ustanovení § 211 TZ lze aplikovat jen tehdy, pokud jsou peněžní prostředky poskytnuty na základě smlouvy o úvěru podle obchodního zákoníku. Jsou-li peněžní prostředky poskytnuty na základě smlouvy o půjčce (§ 657 OZ), výpůjčce (§ 659 OZ) nebo na základě tzv. nepojmenované smlouvy, jejíž uzavření dovolují občanský i obchodní zákoník (§ 51 OZ, § 269 odst. 2 ObchZ), nelze ustanovení § 211 použít a případný trestněprávní postih bude přicházet v úvahu za podmínky, že pachatel naplní svým jednáním znaky trestného činu podvodu podle § 209 TZ.⁴¹

Sjednáváním úvěrové smlouvy se rozumí postup při uzavírání úvěrové smlouvy. Do tohoto postupu je nutné zařadit také sjednávání zajištění pohledávky ze smlouvy o úvěru. „Vzhledem k tomu, že druh a výše zajištění pohledávky z úvěru jsou vždy výslovně uvedeny v úvěrové smlouvě a jsou tak její nedílnou součástí, lze dovodit, že trestně postižitelné budou i nepravdivé údaje uvedené při sjednávání zajištění pohledávky z poskytnutého úvěru.“⁴²

Nepravdivým údajem je ve smyslu § 211 odst. 2 TZ údaj, který není v souladu se skutečným stavem a který pachatel vědomě lživě uvede při sjednávání úvěrové smlouvy.

Pachatelem při sjednávání úvěrové smlouvy může kterákoliv smluvní strana, nejčastěji dlužník nebo fyzická osoba jednající za dlužníka. Pachatelem může být také osoba, která se na sjednávání úvěrové smlouvy podílí, uvede-li nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje či podstatné údaje zamlčí. Trestný čin úvěrového podvodu je z hlediska subjektivní stránky úmyslným trestným činem. V návaznosti na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tz 303/2000 ze dne 7.2.2001 *se trestného činu úvěrového podvodu dopustí i ten, kdo při sjednávání úvěrové smlouvy uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje, podstatné údaje zamlčí nebo bez souhlasu věřitele použije úvěr na jiný než sjednaný účel, přičemž se nevyžaduje způsobení majetkové či nemajetkové škody.*

V § 211 odst. 3 TZ je v návaznosti na předchozí dvě výše uvedené skutkové podstaty upravena recidiva, která odůvodňuje použití vyšší trestní sazby.

V následujících odstavcích § 211 TZ je vyšší trestní sazba podmíněna spácháním trestného činu úvěrového podvodu v organizované skupině, způsobením značné škody (tj. nejméně 500 000 Kč) apod. Příprava tohoto trestného činu je trestná.

⁴¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Leges s.r.o., 2009, s. 603 – 604.

⁴² HERCZEG, Jiří. K pojmu „úvěru“ u trestného činu úvěrového podvodu. *Trestní právo*. 2004, č. 1, s. 4.

4.3 Zásada účelovosti

V úvěrové smlouvě si mohou smluvní strany dohodnout, že peněžní prostředky může dlužník použít pouze ke sjednanému účelu. Nicméně ust. § 501 odst. 2 ObchZ je dispozitivní a účelovost je tedy nepodstatnou částí smlouvy o úvěru. Je-li účel ve smlouvě sjednán, může věřitel omezit poskytnutí peněžních prostředků jen na plnění, které je shodné s účelem ve smlouvě. Použití finančních prostředků tak může být vázáno na koupi domu či bytu, strojů a zařízení, opravu nemovitosti apod. *Pokud si tedy strany sjednají, že úvěr lze použít jen k určitému účelu, neznamená to, že by věřitel peněžní prostředky dlužníkovi v rámci plnění povinnosti podle ustanovení § 501 odst. 1 ObchZ neposkytl (nevyplatil v hotovosti, popřípadě bezhotovostně nepřevedl na jeho účet). Toto ujednání pouze opravňuje věřitele omezit poskytnutí peněžních prostředků na plnění závazků dlužníka převzatých v souvislosti s tímto účelem.*⁴³

Pokud dlužník použije peněžní prostředky k jinému účelu, nebo je-li jejich použití ke smluvenému účelu nemožné, má věřitel právo od smlouvy odstoupit a požadovat bezodkladné vrácení použitých a nevrácených prostředků i s úroky podle § 507 ObchZ. V návaznosti na rozsudek Nejvyššího soudu ČR⁴⁴ ze dne 14. 12. 2006 *záleží pouze na vůli věřitele, zda oprávnění zakotvené v § 507 ObchZ využije a požádá o bezodkladné vrácení poskytnutých peněžních prostředků i s úroky, popřípadě uplatní vůči dlužníkovi sankce dohodnuté ve smlouvě. Proto nevyužití tohoto oprávnění samo o sobě nelze považovat za porušení právní povinnosti.*

Jak již bylo výše uvedeno, pokud dlužník bez souhlasu věřitele, v nikoli malém rozsahu, použije prostředky získané účelovým úvěrem na jiný než určený účel, dopouští se trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 TZ.

Obchodní závazkové vztahy ovládá zásada, že převzaté závazky jsou smluvní strany povinny plnit a změna podmínek a okolností nemá na tuto povinnost vliv.⁴⁵ Výjimkou je ust. § 356 ObchZ, které upravuje zmaření účelu smlouvy. Jestliže je po uzavření smlouvy zmařen její základní účel, který v ní byl výslovně vyjádřen, v důsledku podstatné změny okolností, za nichž je smlouva uzavřena, má dotčená strana právo od smlouvy odstoupit. Oprávnění od smlouvy odstoupit je tedy vázán na dvě podmínky:

- základní účel smlouvy musí být výslovně vyjádřen,

⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 841/2005, ze dne 14. prosince 2006.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 841/2005, ze dne 14. prosince 2006.

⁴⁵ TOMSA, Miloš. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 952.

- základní účel smlouvy byl zmařen podstatnou změnou okolností, ke které došlo po uzavření smlouvy (z vnějších příčin).

Podstatná změna okolností se nevztahuje na případy v souvislosti s podnikatelským rizikem, tj. změna majetkových poměrů některé strany a změna hospodářské nebo tržní situace. Jako příklad lze uvést situaci, kdy klient uzavře s bankou úvěrovou smlouvu, (hypoteční úvěr na konkrétní nemovitost) a daná nemovitost je mezitím prodána jinému zájemci nebo dojde k jejímu zničení.

Avšak podle § 357 ObchZ je strana, která odstoupila od smlouvy podle § 356 ObchZ, povinna nahradit druhé straně škodu, která jí vznikne odstoupením od smlouvy.⁴⁶

Jedním z možných rozlišení úvěrů z hlediska účelu je dělení na úvěry investiční a provozní. Investiční úvěry, jež jsou bankami poskytovány výlučně jako účelové, patří mezi široce využívané. Slouží zejména pro pořízení hmotného a nehmotného investičního majetku (např. výstavbu různých komplexů nebo pozemních komunikací). Dlužník čerpá úvěr prostřednictvím předkládání faktur a banka tak má přehled o vynaložení a účelovosti jí poskytnutých peněžních prostředků. Jelikož se zde vyskytuje časový nesoulad mezi investicí a výnosy z ní, lze s bankou sjednat odklad splátek úvěru do doby, než bude úvěrovaný objekt přinášet výnosy.⁴⁷ Avšak splátky úroků je dlužník povinen hradit již od poskytnutí úvěrových prostředků. Investiční úvěry lze zařadit mezi úvěry střednědobé, jelikož se lhůta splatnosti pohybuje od jednoho do čtyř let. V některých případech poskytují banky v návaznosti na investiční úvěry také úvěry provozní.

Provozní úvěry jsou využívány především na financování zásob, pohledávek a finančního majetku (tzv. oběžní aktiva). V konkrétním případě se jedná např. výbavu výrobních a obchodních prostor, úhradu energií, nákup materiálu apod. Na rozdíl od investičních úvěrů zpravidla nejsou vázány účelově a banka převádí peněžní prostředky na klientův běžný účet. V případě dobré spolupráce mezi bankou a klientem, může banka tento druh úvěru po lhůtě splatnosti obnovit na původní výši. Celý kontraktační proces proto nemusí probíhat znovu, sepisuje se pouze tzv. dodatek ke smlouvě o provozním úvěru. Jedná se o úvěry krátkodobé s lhůtou splatnosti do jednoho roku.

⁴⁶ s účinky ex nunc.

⁴⁷ POSPÍŠIL, Richard. *Bankovníctví pro právníky*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 68.

4.4 Zásada přímosti

Na základě smlouvy o úvěru poskytuje věřitel dlužníkovi peněžní prostředky na jeho žádost a v jeho prospěch. Pokud je ve smlouvě určen účel využití peněžních prostředků, mohou být použity pouze dlužníkem (přímo) a zároveň jen pro smluvený účel. V opačném případě je možné, aby je dlužník použil pro další subjekt např. ve formě půjčky, úvěru nebo darovací smlouvy. Možná je i modifikace, kdy v úvěrové smlouvě není sjednán účel úvěru, ale finanční prostředky musí dlužník použít výhradně pro svoji osobu.

V hospodářském zákoníku měla zásada přímosti kogentní charakter: „Úvěrové prostředky mohou být použity pouze pro potřeby organizace, které byl úvěr povolen.“

4.5 Zásada termínovanosti

Uzavřením úvěrové smlouvy vzniká dlužníkovi právo požadovat od věřitele poskytnutí peněžních prostředků v souladu se smlouvou a věřiteli vzniká povinnost peněžní prostředky dlužníkovi poskytnout. Zásada termínovanosti spočívá v poskytnutí peněžních prostředků na přechodnou dobu a projevuje se ve dvou rovinách:

a) při čerpání peněžních prostředků

Dlužník má právo, nikoli povinnost, požadovat po věřiteli peněžní prostředky. Toto právo může dlužník uplatnit ve lhůtě určené ve smlouvě. Lhůta může být smluvně stanovena jako určitý časový úsek, konkrétní datum nebo nejzazší termín. *Existence výslovné žádosti dlužníka o poskytnutí peněžních prostředků není nezbytným předpokladem, za jehož splnění lze peněžní plnění realizované (v souladu se smlouvou o úvěru) bankou ve prospěch dlužníka považovat za plnění povinnosti poskytnout úvěr (§ 501 obch. zák.); projev vůle dlužníka čerpat úvěr totiž může být učiněn i konkludentně, např. tím, že plnění poskytnuté bankou na základě smlouvy o úvěru přijme nebo tím, že svým (i následným) jednáním dá najevo souhlas s čerpáním úvěru v dané výši.*⁴⁸ Není-li lhůta k poskytnutí úvěru ve smlouvě stanovena, je dlužník oprávněn požadovat peněžní prostředky kdykoliv od okamžiku uzavření úvěrové smlouvy do doby, než některá ze stran poskytnutí úvěru nevypoví.⁴⁹ Nárok na poskytnutí peněžních prostředků uplatňuje zpravidla dlužník, ale není vyloučeno, aby tak učinil prostřednictvím třetí osoby, svého věřitele. V souladu s ust. § 501 ObchZ je věřitel povinen dlužníkovi peněžní prostředky

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 1595/2005 ze dne 28. června 2006.

⁴⁹ viz § 500 odst. 1 ObchZ

poskytnout, pokud byl dlužníkem v souladu se smlouvou požádán, a to v době stanovené v požadavku, jinak bez zbytečného odkladu. V případě, že by věřitel neposkytl peněžní prostředky včas, ocitl by se v prodlení.

Ve smlouvě je zpravidla sjednáno, zda bude dlužník čerpat finanční prostředky jednorázově nebo v pravidelných či nepravidelných intervalech. Formu čerpání peněžních prostředků lze taktéž stanovit dohodou např. poskytnutím peněžních prostředků v hotovosti, jednorázovým nebo postupným bezhotovostním převodem na účet dlužníka, popř. třetí osoby (dlužníkova věřitele) nebo předkládáním faktur k proplacení. K této problematice se taktéž vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 28. června 2006, jelikož *rozhodnutí o tom, zda a v jakém rozsahu bude úvěr čerpat, je pouze na dlužníku (osobě, které uzavřením smlouvy o úvěru vzniklo právo na poskytnutí peněžních prostředků), s tím, že vůle této osoby nemůže být nahrazena jednostranným úkonem poskytovatele úvěru (banky).*⁵⁰

b) při splácení peněžních prostředků

V tomto případě souvisí zásada termínovanosti při splácení peněžních prostředků se zásadou návratnosti. Podle ust. § 504 ObchZ je dlužník povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve sjednané lhůtě, jinak do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení požádán věřitelem. Pokud dlužník nesplní svou povinnost ve stanovené lhůtě, ať smluvní nebo zákonné, dostává se prodlení. Důsledky prodlení stanoví podpůrně obchodní zákoník, a to v ust. § 367, 369 a § 506 ObchZ, nebo mohou být stanoveny smluvně. Z bankovní praxe vyplývá, že banka se snaží být ke svým klientům nejprve vstřícná a řeší nastalou situaci s lidským přístupem. Následuje upomínkové řízení, které zpravidla po měsíci končí výzvou k úhradě dlužné částky, popřípadě výstražnou výzvou. Postup banky se odvíjí zejména od dlužné částky klienta a jeho chování. Pokud klient nadále nereaguje, dochází k zesplatnění úvěrové pohledávky, což je úkon, kdy banka prohlásí celý úvěr za splatný a vyzve klienta k úhradě celé zbývajících částky úvěru včetně úroků a poplatků. Zhruba 20 procent zesplatněných pohledávek však musí spořitelna řešit soudní cestou, například prostřednictvím občanských soudních řízení, exekučních nebo insolvenčních řízení.⁵¹ Například Česká spořitelna nezajištěné a nízké pohledávky předá

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 1595/2005, ze dne 28.6.2006.

⁵¹ BUŘÍNSKÁ, Barbora. Nesplácíte? Banka s vámi bude mít trpělivost tři měsíce, pak tvrdě udeří [online]. iDNES.cz. 13. srpna 2010 [cit. 20. února 2011]. Dostupné na <http://finance.idnes.cz/nesplacite-banka-s-vami-bude-mit-trpelivost-tri-mesice-pak-tvrde-uder-i-ek-/uver.asp?c=A100809_101321_uver_bab>.

inkasním společností nebo prodá externím společností. Pohledávky nad 100 tisíc Kč vymáhá zpravidla sama prostřednictvím regionálních zastoupení.

Úvěr poskytnutý na dobu neurčitou se v bankovní praxi téměř nevyskytuje, zpravidla je lhůta k vrácení sjednána v úvěrové smlouvě (lhůtou nebo datem). Smluvní strany se mohou dohodnout, že dlužník vrátí všechny peněžní prostředky jednorázovou splátkou v době splatnosti, což se vyskytuje zejména u krátkodobých úvěrů nebo průběžným splácením v pravidelných či nepravidelných splátkách. Splátky mohou být po celou dobu konstantní (anuitní splátky) nebo se mohou v průběhu snížit v souvislosti s poklesem jistiny úvěru.⁵² Splátky lze sjednat v měsíčních, čtvrtletních, půlročních nebo ročních intervalech.

V ust. § 503 odst. 3 ObchZ je dispozitivně zakotveno oprávnění dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě. Banky však nejsou předčasně splácení úvěru nikterak nakloněny, a proto může být výše zmíněné jednání dlužníka vázáno na konkrétní podmínky nebo různé nepříznivé důsledky. Jako příklad bych uvedla předčasné splacení spotřebitelského úvěru u ČSOB, kdy je výše náhrady nákladů 1% z předčasně splacené celkové výše spotřebitelského úvěru, přesahuje-li doba mezi předčasným splacením a sjednaným koncem smlouvy 1 rok. Pokud je tato doba kratší než 1 rok, je výše náhrady nákladů 0,5% z předčasné splátky celkové výše spotřebitelského úvěru.

Úvěry se dělí podle délky splatnosti na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Čím delší je doba splatnosti, tím vyšší je i úroková sazba za poskytnutí finančních prostředků.

Podle metodiky České národní banky mají krátkodobé úvěry lhůtu splatnosti do jednoho roku. Tento druh úvěru je zpravidla vázán na konkrétní účel. Objektem úvěru mohou být potřeby investičního charakteru (např. nákup strojů), přechodný nedostatek finančních prostředků nebo sezónní náklady. Typickým příkladem sezónních úvěrů je oblast zemědělství, kde dochází v průběhu roku k nerovnoměrné hospodářské činnosti.

V praxi se lze setkat s *revolvingovým* úvěrem, při kterém je stanoven úvěrový rámec, do kterého může klient čerpat prostředky. Klient je obvykle povinen úvěr průběžně splácet a dodrží-li sjednané podmínky, může prostředky čerpat znovu až do výše úvěrového rámce.

Mezi krátkodobé úvěry lze zařadit také *směnečné eskontní* úvěry, jejichž podstatou je odkup směnek bankou před lhůtou splatnosti. Banka si zároveň sráží úrok (tzv. diskont)

⁵² POSPÍŠIL, Richard. *Bankovníctví pro právníky*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 69.

od odkupu směnky do její splatnosti. Směnka je převoditelný papír, který obsahuje zákonem stanovené náležitosti, a vyplývá z ní právo majitele směnky požadovat zaplacení peněžního závazku po tom, kdo podepsal směnečné prohlášení. Banka poskytuje subjektu, který na ni eskontoval směnku, eskontní úvěr, jehož výše je určena směnečnou částkou a doba splatnosti splatností směnky.⁵³ Specifickým rysem eskontního úvěru je, že při obvyklém průběhu nesplácí úvěr jeho příjemce, ale třetí osoba – směnečník. V praxi banka zpravidla od klienta odkupuje směnky průběžně. Výhodou směnek je snazší a rychlejší vymahatelnost. Dalším pozitivem je také zkrácené řízení před soudem, kdy soud může vydat směnečný platební rozkaz podle § 175 OSŘ. V praxi existují také další směnečné úvěry: negociační, akceptační a avalový.

Mezi další krátkodobé úvěry patří kontokorentní úvěr, o kterém bude pojednáno v některé z následujících kapitol.

Střednědobý úvěr má stanovenou dobu splatnosti do čtyř let. Tyto úvěry se využívají k finančnímu krytí investičních akcí, často pro modernizaci technického vybavení nebo jako tzv. rozvojový úvěr. Obchodní banky tímto úvěrem reagují na potřeby podnikatelských subjektů a doplňují tak škálu krátkodobých, převážně provozních úvěrů.⁵⁴

Doba splatnosti u dlouhodobých úvěrů se pohybuje od čtyř do šesti let, ojediněle do deseti let. Dlouhodobé úvěry jsou pro banky sice žádoucí z hlediska úrokování vyšším úrokem, na druhou stranu pro banky představují nejrizikovější obchody. Vyskytují se často ve stavebnictví, kde je výrobní cyklus poměrně dlouhý a úvěry kryjí velkou část zásob. Mezi bankovní střednědobé a dlouhodobé úvěry se řadí: emisní půjčka, úvěrový úpis a hypoteční úvěr.

4.6 Zásada zúročitelnosti

Podstatnou částí smlouvy o úvěru je povinnost dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit úroky. Pokud by nebyly úroky ve smlouvě sjednány, nejednalo by se o úvěrovou smlouvu, ale například o smlouvu o půjčce nebo tzv. inominátní smlouvu.

Úrok z úvěru jako pojmový znak úvěrové smlouvy musí být vždy sjednán, nikoli však už jeho výše. Úrok lze charakterizovat jako tzv. cenu peněz, což je cena za užívání poskytnutých peněžních prostředků. Podle § 503 odst. 3 ObchZ je dlužník povinen platit

⁵³ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 525.

⁵⁴ ŠTĚPÁNIK, Lubomír. *Malá exkurze do banky*. 1. vydání. Ostrava: SAGIT, 1992. s. 31.

úroky od okamžiku poskytnutí peněžních prostředků do jejich vrácení, jelikož se jedná o dispozitivní ustanovení, lze jej ve smlouvě modifikovat. Například v případě, kdy dlužník vrátí peněžní prostředky před dobou splatnosti, může mít povinnost platit úroky až do původní sjednané doby splatnosti. Výše úroků může být stanovena ve smlouvě (konkrétní výše nebo způsob výpočtu), v praxi se také uplatňuje odkaz na úvěrové podmínky. Pokud výše úroku není sjednána, je dlužník povinen platit úroky v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona. V případě neexistence právního předpisu je dlužník povinen platit obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy.⁵⁵ Obvyklým úrokem je označován úrok, který se v bankovní praxi vyskytuje v rozhodném místě v rozhodnou dobu nejčastěji, ne však úrok průměrný. V poslední větě § 502 odst. 1 ObchZ je upravena situace, kdy si smluvní strany sjednají úroky vyšší než je přípustné podle zákona nebo na základě zákona, je dlužník povinen platit úroky ve výši nejvýše přípustné. Zákon o České národní bance zakotvuje možnost ČNB stanovit svým opatřením maximální úrokovou sazbu z úvěrů poskytovaných bankami, nicméně v současné době takové opatření neexistuje.⁵⁶ Na úroky ve vyšší než přípustné míře lze taktéž aplikovat ust. § 265 ObchZ upravující zásadu poctivého obchodního styku.

Regulaci nepřiměřené výše úroku lze nalézt také v oblasti veřejného práva, a to v ust. § 218 TZ, kde je upraven trestný čin lichvy. V praxi se s ním lze setkat zejména v určitých případech nebankovních úvěrů, které jsou poskytovány některými finančními společnostmi nebo jednotlivci. Oproti předešlé právní úpravě⁵⁷ je základní skutková postata beze změny, doplněno je pouze zneužití lehkomyšlnosti.

Trestný čin lichvy může být spáchán ve dvou formách, kdy:

- pachatel zneužívaje něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru;
- pachatel takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede (tzv. palichva)

Důležitou podmínkou je, aby hodnota poskytnutého plnění byla k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. Rozhodující je tedy vzájemný poměr plnění, nikoli výše výsledné škody. V tomto směru lze odkázat na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 1282/2004

⁵⁵ srov. § 502 odst. 1 ObchZ

⁵⁶ PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 8.

⁵⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 52/2009 Sb. účinném ke dni 1.4.2009.

ze dne 12.1.2005, ve kterém byla *stanovena hranice mezi legálními možnými úroky a lichvou. Jelikož obviněný půjčoval poškozeným různé finanční částky s úrokem pohybujícím se od 70 % a více ročně, byl založen v tomto případě hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním.*

V případě, kdy poskytovatel úvěru slíbí nebo poskytne hrubě nepoměrné plnění, toto jednání nezakládá trestněprávní odpovědnost, pokud současně nezneužil něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo rozrušení.

Objektem trestného činu lichvy je majetek a možnost správného rozhodování v majetkových záležitostech. Subjektivní stránka vyžaduje vždy úmysl.

Pachatelem podle § 218 odst. 1 TZ může být kdokoliv. V případě odstavce druhého může být pachatelem jen osoba odlišná od toho, kdo lichvářskou pohledávku sjednal.

Právní úprava lichvy je také zařazena do vládního návrhu nového občanského zákoníku, kdy právní úprava je téměř totožná s úpravou v trestním zákoníku. Podle § 1654 VNOZ je *neplatná smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.* V navazujícím ustanovení je normováno, že podnikatel uzavře-li smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat její zrušení z důvodu hrubého nepoměru plnění či neplatnost podle výše citovaného ustanovení.

Výše úroků se odvíjí od několika aspektů: osoby dlužníka, výše a délky úvěru, druhu zajištění apod. V pochybnostech se má za to, že sjednaná výše úroků se týká ročního období.

Ve svém rozhodnutí ze dne 10. 12.2008 Nejvyšší soud ČR⁵⁸ *konstatoval obsahovou oddělitelnost části právního úkonu (smlouvy o úvěru) týkající se úroků. Případná neplatnost ujednání o úrocích v souzené věci, tak nezpůsobuje neplatnost úvěrové smlouvy jako celku.*

Splatnost úroků určuje především úvěrová smlouva, popřípadě úvěrové podmínky. V ostatních případech se použije podpůrné ustanovení obchodního zákoníku, které stanoví, že úroky jsou splatné spolu se závazkem vrátit použité peněžní prostředky. Pokud je lhůta pro vrácení peněžních prostředků delší než rok, jsou úroky splatné koncem každého kalendářního roku. Mají-li být poskytnuté peněžní prostředky ve splátkách, jsou v den splatnosti každé splátky splatné i úroky z této splátky.

Důležitým indikátorem jsou úrokové sazby vyhlášené Českou národní bankou, které vyjadřují jak cíle ČNB, tak zároveň sazby, za které ČNB obchoduje s ostatními bankami. V některých případech se úrokové sazby bank odvíjí od sazeb vyhlášených ČNB, záleží

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 4498/2007 ze dne 10. 12. 2008.

zejména na vztahu mezi ČNB a bankou. Nejčastěji se jedná o diskontní sazbu, za kterou jsou poskytovány úvěry komerčním bankám a státu Českou národní bankou. Proto při změně diskontní sazby často reagují komerční banky změnou úroků z úvěrů.⁵⁹ Jsou-li banky závislé na úvěrových zdrojích od centrální banky, má zvýšení úrokových sazeb vyhlášené centrální bankou ČNB za následek zvýšení úroků ze zdrojů od centrální banky. Možnou reakcí bank je potom zvýšení úrokových sazeb z klientských depozit a úvěrů, popř. i omezení poskytování úvěrů.⁶⁰

Od úroků z úvěru jako pojmového znaku smlouvy o úvěru je nutné odlišovat úrok z prodlení (někdy také tzv. sankční úrok). Nárok na úrok z prodlení má věřitel do doby vrácení peněžních prostředků, pokud dlužník nevrátí peněžní prostředky nebo jejich část včas. Není-li ve smlouvě sjednána sazba úroků z prodlení, určí se jejich výše podle předpisů práva občanského.⁶¹ Tímto předpisem je nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb. a č. 33/2010 Sb., podle kterého je úrok z prodlení určen jako repo sazba stanovená Českou národní bankou, zvýšenou o sedm procentních bodů, platnou pro první den příslušného kalendářního pololetí. Právní úprava § 369 ObchZ se aplikuje pouze, jsou-li oba subjekty podnikatelé. Na fyzické osoby, které nejsou podnikateli, se použije ust. § 262 odst.4 ObchZ (poslední věta): Smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku a na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku. Z toho vyplývá, že na prodlení dlužníka, který je fyzickou osobou a zároveň nepodnikatelem se užije ustanovení § 517 odst. 2 OZ.

Dlužník se může dostat do prodlení jak s povinností vrátit úvěr ve lhůtě podle smlouvy nebo zákona, tak z povinnosti platit úrok z poskytnutého úvěru. Vztah mezi sjednanými úroky z úvěru a úrokem z prodlení podle § 369 odst. 1 ObchZ lze „vyčíst“ z obsahu smlouvy. Není ale vyloučeno, aby dlužník byl při prodlení s vrácením peněžních prostředků povinen platit jak úroky z úvěru, tak úroky z prodlení. „Ze smlouvy bude nutné dovodit, zda si strany zvýšené úroky v případě prodlení dohodly jako souhrn úroků z úvěru a úroků z prodlení, nebo jako úroky z prodlení vedle úroků z úvěru, anebo jako úroky z prodlení místo úroků z úvěru. Při absenci jinak projevené vůle smluvních stran ve smlouvě by bylo třeba vycházet z toho, že

⁵⁹ MAREK, Karel. Smlouva o úvěru. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, č. 1, s. 57.

⁶⁰ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 174.

⁶¹ srov. § 369 odst. 1 ObchZ

ujednání o zvýšených úrocích v případě prodlení s vrácením úvěru znamená, že věřitel má právo pouze na tyto zvýšené úroky, které zahrnují jak úroky z úvěru, tak i úroky z prodlení.⁶²

Věřitel má také právo na náhradu škody způsobenou prodlením dlužníka se splněním peněžitého závazku, ale jen pokud tato škoda není kryta úroky z prodlení.⁶³ Náhrada škody by se v případě podnikatelských subjektů řídila ust. § 373 a násl. ObchZ. V případě, že by se jednalo o fyzickou osobu nepodnikatele, aplikoval by se občanský zákoník, konkrétně § 420 a násl.⁶⁴

Podle § 343 ObchZ není dlužník, který splní peněžitý závazek před stanovenou dobou plnění, oprávněn bez souhlasu věřitele odečíst od dlužné částky úrok odpovídající době, o kterou plnil dříve.

V hospodářském zákoníku byla zásada zúčitelnosti upravena v § 382 odst. 1 písm. e): „z úvěru platí organizace úroky, pokud jsou stanoveny.“ Z citovaného tvrzení lze dovodit, že úroky nebyly podstatnou náležitostí úvěrové smlouvy.

4.7 Zásada zajištěnosti

Ačkoliv povinnost zajištění není pojmovým znakem smlouvy o úvěru, v praxi se zajišťovací prostředky v souvislosti s úvěrovou smlouvou vyskytují téměř ve všech případech. Je-li poskytnut nezajištěný úvěr (in bianco), jedná se zpravidla o krátkodobý úvěr pro dlouhodobého a spolehlivého klienta banky nebo tzv. kontokorent.

Zajištění je pro věřitele (banku) zárukou návratnosti poskytnutých peněžních prostředků. Zajišťovací prostředky tak zlepšují postavení věřitele a také jeho jistotu, že pohledávka bude uspokojena. K základnímu závazkovému vztahu (úvěrové smlouvě) přistupuje vedlejší závazkový vztah (zajišťovací). Přistupující akcesorický závazek je podmíněn trváním závazku hlavního (úvěrové smlouvy). Zajišťovací prostředky plní funkci jak zajišťovací, tak zpravidla také uhrazovací, ekonomickou i preventivní.

Právní úpravu zajišťovacích prostředků lze nalézt jak v obchodním zákoníku, tak i v zákoníku občanském. Pro lepší přehled mezi zajišťovacími prostředky uvedu jejich stručný výčet:

⁶² PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*, 1998, č. 12, s. 10.

⁶³ viz § 369 odst. 2

⁶⁴ srov. § 264 odst. 4 ObchZ (poslední věta)

1. Zajišťovací prostředky upravené výlučně v občanském zákoníku:
 - zástavní právo
 - podzástavní právo
 - zadržovací právo
 - dohoda o srážkách ze mzdy nebo z jiných příjmů
 - zajištění závazku převodem práva
 - zajištění závazku postoupením pohledávky
 - jistota
2. Zajišťovací prostředky upravené jak v občanském, tak obchodním zákoníku:
(vztah speciality ObchZ k obecné úpravě v OZ)
 - smluvní pokuta
3. Zajišťovací prostředky upravené komplexně v obchodním zákoníku:
(úprava v OZ se nepoužije)
 - ručení
 - uznání závazku
4. Zajišťovací prostředky upravené výlučně v obchodním zákoníku:
 - bankovní záruka
 - finanční zajištění

Zajišťovací prostředky upravené jen v občanském zákoníku (obecná úprava zástavního práva, zadržovací právo apod.) lze použít pro obchodní závazkové vztahy na základě ustanovení § 1 odst. 2 ObchZ, které normuje, že nelze-li některé otázky řešit podle obchodního zákoníku (předpisů obchodního práva), řeší se podle předpisů práva občanského.

Banka je povinna řídit se zásadou minimálního rizika, proto poskytuje úvěr proti jistotám. Zároveň by mělo být riziko podstoupené bankou úměrné druhu zajištění. Je proto úkolem věřitele pečlivě zvážit případná rizika a vybrat zajišťovací prostředek, který je nejvhodnější pro konkrétního klienta, druh a výši úvěru. Věřitel (banka) má možnost užít i kombinaci více zajišťovacích prostředků v souvislosti s jednou úvěrovou smlouvou. Předmětem zajištění bývá zpravidla nejen jistina úvěru (poskytnuté peněžní prostředky), ale i úroky (z úvěru i z prodlení) a související poplatky. Cílem věřitele tedy bude zajistit návratnost úvěru a limitovat případy ztrát prostředků.⁶⁵

Jak již bylo výše uvedeno, banka v průběhu (před)kontraktačního procesu prověřuje žadatele formou tzv. zkoušky úvěrové způsobilosti, která se skládá z analýzy právních

⁶⁵ MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: VŠVSMV, 2007, s. 146.

poměru žadatele o úvěr, jeho důvěryhodnosti a hospodářské situace. Na základě informací ve formuláři vyhodnotí počítačový systém nejvhodnější zajišťovací prostředek.

„Cena zajištění je stanovena v závislosti na druhu zajišťovacího prostředku soudním znalcem (zejména u nemovitostí, které jsou předmětem zástavní smlouvy) nebo pracovníkem banky podle vnitřního předpisu banky (např. hodnocení záruk dle jejich výstavce), popř. se cena zajištění rovná účetní hodnotě předmětu zajištění (např. zásoby, které jsou předmětem smlouvy o zajišťovacím převodu vlastnického práva). Od ceny zajištění je třeba odlišovat jistící hodnotu, což je cena zajištění snižená o určitý koeficient, který zohledňuje míru možného snížení ceny v případě realizace zajišťovacího převodu bankou za situace neplnění závazku dlužníkem. Tento koeficient je obvykle stanoven vnitřními předpisy banky a závisí na druhu zajišťovacího prostředku, jeho kvalitě, bonitě klienta apod.“⁶⁶

V praxi se lze nejčastěji setkat se zajištěním ve formě zástavního práva, ručení, bankovní záruky a směnky.

Zástavní právo k nejčastějším a nejuniverzálnějším druhům zajištění. Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky z úvěru a jejího příslušenství tím, že v případě nesplnění závazku ze strany dlužníka je věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené.⁶⁷ Zástavní právo tak plní funkci, jak zajišťovací, tak i uhrazovací. Jedná se o věcné právo k věci cizí, kdy se věřitel nestává vlastníkem zástavy. Předmětem zástavy je nejčastěji nemovitost, ale podle ust. § 153 OZ jím může být i věc movitá, pohledávka, cenný papír, byt nebo nebytový prostor aj. Zástavní právo vzniká mimo jiné na základě písemné smlouvy a zároveň je-li věc movitá, faktickým předáním věřiteli. Jedná-li se o nemovitost, vkladem zástavního práva do katastru nemovitostí či jiného speciálního registru. Při zastavování nemovitosti platí v bankovní praxi určité zásady. Nemovitosti musí být dobře přístupné, tvořit samostatný funkční celek a mít spíše univerzální charakter. Zároveň je nutno zdůraznit, že budovy jsou zastavovány včetně nemovitosti, na kterých stojí. Zástavní právo k nemovitostem se využívá k zajištění téměř všech druhů úvěrů, zejména ale střednědobých a dlouhodobých z důvodu složitějšího vzniku a vyšších finančních nároků. Zástavní smlouva musí být platná a určitá, což ale neznamená, že by musela být určena přesná výše zajišťované pohledávky (jelikož nemusí být známa). Je však nutné, aby byla pohledávka specifikována jinak.

Na základě jedné zástavní smlouvy je možné zajistit veškeré zástavním právem zajistitelné pohledávky vznikající z určité smlouvy (či určitých smluv), tedy i smlouvy

⁶⁶ PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2009, s. 81.

⁶⁷ PAVELKA, František a kol. *Úvěrové obchody*. 2. vydání. Praha: Bankovní institut vysoká škola, a.s., 2008, s. 177.

o úvěru. Ze zástavní smlouvy však musí být jednoznačně zjistitelné, jaké pohledávky jsou zajišťovány.⁶⁸

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR⁶⁹ ze dne 16.7.2003 se zabývá oprávněním zástavního dlužníka nakládat se zástavou: „Zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídit k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Případná ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, odporují účelu (smyslu) zástavního práva zákonem sledovanému, a jsou proto podle ustanovení § 39 OZ neplatnými právními úkony.

Podstatou ručení je písemné jednostranné prohlášení třetí osoby (ručitele) nebo písemná dohoda mezi ručitelem a věřitelem, že pokud dlužník nesplní svůj závazek, bude plnit ručitel. Souhlasu dlužníka není třeba. Předmětem ručení může být jen platný závazek dlužníka nebo jeho část. Ručitelův závazek je subsidiární a ručitel musí plnit v případě, že dlužník nesplnil svůj splatný závazek v přiměřené době, poté co byl věřitelem písemně vyzván. Této výzvy není třeba, pokud ji věřitel nemůže uskutečnit (např. nezná místo pobytu dlužníka) nebo je nepochybné, že dlužník svůj závazek nesplní (dlužník je v konkurzu). V případě ručení je bankou prověřována nejen bonita žadatele o úvěr, ale i ručitele. Ručení je poměrně riziková forma zajištění, jak pro banku, tak pro samotného ručitele. V praxi se využívá zejména pro krátkodobé úvěry. Ručení je globálně méně kvalitní zajištění než uplatnění zástavního práva, a to pro značnou nevyjasněnost ekonomické stability hospodářské sféry, zejména pak v delším časovém horizontu.⁷⁰

Bankovní záruka je dalším významným zajišťovacím prostředkem, jenž je v různých formách využívána zejména v mezinárodním obchodě. V tuzemských podmínkách se zatím její využití rozvíjí a je poskytována zejména specializovanými bankami, jako je Českomoravská záruční a rozvojová banka a Česká exportní banka. Podle § 313 ObchZ vzniká bankovní záruka písemným prohlášením banky v záruční listině, že uspokojí věřitele do výše určité peněžní částky podle obsahu záruční listiny, jestliže třetí osoba (dlužník) nesplní určitý závazek nebo budou splněny jiné podmínky stanovené v záruční listině. Jedná se vlastně o specifický druh ručení, kdy je ručitelem banka. Banka ručí za splnění zajištěného závazku do výše částky a za podmínek stanovených v záruční listině. Banka plní svůj

⁶⁸ PROCHÁZKA, Jan. ŽVÁČEK, Ondřej. K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem. *Právní zpravodaj*, 2004, č. 1, s. 7.

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 296/2003, ze dne 16. července 2003.

⁷⁰ ŠTĚPÁNIK, Lubomír. *Malá exkurze do banky*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1992, s. 44.

závazek, jen když k tomu byla písemně vyzvána věřitelem. Jedná se o jeden z nejjistějších druhů zajištění, jelikož je nepravděpodobné, že by ručitelská banka svůj závazek nesplnila. Tato situace by mohla nastat v případě méně známé banky, proto se předem hodnotí bonita banky, která záruku poskytuje.

Směnku jako zajišťovací prostředek lze využít v případě, že: „ji klient deponuje v bance jako zajištění přijatého úvěru. Může se jednat o směnku, kterou na klienta někdo převedl a klient vystupuje jako směnečný věřitel. Častěji však přichází v úvahu případ, kdy klient sám vystavuje ve prospěch banky směnku (často jako bianko směnku⁷¹), kterou banka v případě řádného nesplacení úvěru může předložit s částkou na dosud nesplacený úvěr klientovi k proplacení. Banka takto tedy nezíská další osobu ručící za úvěr, ale pouze využívá některých vlastností směnky pro vymáhání poskytnutého úvěru.“⁷² Mezi tyto specifické vlastnosti patří zkrácené soudní řízení, snadná převoditelnost směnky, propracovaná právní úprava apod.

K zajištění úvěrové smlouvy lze použít i tzv. vinkulaci. Jedná se o omezení dispozičního práva, např. v souvislosti s cennými papíry, pojistným plněním nebo vklady. Nakládání s předmětem vinkulace může být podmíněno souhlasem třetí osoby (banky) nebo popř. účelem dispozice.

Smluvní pokuta jako zajišťovací instrument není vhodná pro zajištění celé pohledávky ze smlouvy o úvěry, jelikož plnění je závislé na finančních možnostech dlužníka. „Je-li dlužník insolventní a věřitel nemá jiné, důraznější nástroje nátlaku na něho (např. zástavní právo), vzrůstá jen celková výše pohledávek věřitele vůči dlužníkovi o částku nezaplacených smluvních pokut.“⁷³ Může sloužit spíše jako motivační prostředek, aby dlužník splnil svůj závazek.

Pokud za trvání úvěrové smlouvy zanikne nebo se zhorší zajištění závazku vrátit poskytnuté peněžní prostředky, má dlužník povinnost doplnit zajištění na původní rozsah podle § 505 ObchZ. Pokud tak dlužník neučiní, stane se ta část pohledávky, jež není zajištěna, splatnou. Věřitel je navíc oprávněn odstoupit od smlouvy a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, v případě, že dlužník nedoplní zajištění v přiměřené době.

⁷¹ bianko směnka = podepsaná směnka s chybějícími údaji (aktuální výši dlužného zůstatku a termínem splatnosti)

⁷² DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 340-341.

⁷³ ELIÁŠ, K. a kol.: *Kurz obchodního práva*, 2. vydání. Olomouc, C.H.Beck, 1999, str. 137.

4.8 Zásada návratnosti

Zásada návratnosti úzce souvisí s již zmíněnou zásadou zajištěnosti. Ve věřitelově zájmu proto je sjednat si zajištění úvěrové smlouvy pro případ, že dlužník nebude schopen poskytnuté peněžní prostředky vrátit. Podle § 497 ObchZ má dlužník povinnost vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zároveň zaplatit úroky. Návratnost peněžních prostředků je tedy pojmovým znakem smlouvy o úvěru. V ust. § 503 odst. 3 ObchZ je dispozitivně zakotveno oprávnění dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě. Banky však nejsou předčasnému splácení úvěru nikterak nakloněny, a proto může být toto jednání dlužníka vázáno na konkrétní podmínky nebo různé nepříznivé důsledky. Lhůta k vrácení peněžních prostředků je většinou sjednána ve smlouvě. Není-li, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení věřitelem požádán. Závazek zanikne, je-li věřiteli splněn včas a řádně.⁷⁴ Splnění závazku je nejčastějším způsobem zániku smlouvy o úvěru, avšak ne jediným.

4.9 Zánik smlouvy o úvěru

Kromě splnění jako žádoucího způsobu zániku závazku existují i jiné právní důvody zániku. Mezi obecné důvody zániku smluv lze dále řadit: dohodu, odstoupení od smlouvy, výpověď, dodatečnou nemožnost plnění, zmaření účelu smlouvy, započtení, uplynutí doby, narovnání, splynutí, neuplatnění práva (prekluze) a smrt dlužníka nebo věřitele. Jelikož právní úprava smlouvy o úvěru v ObchZ se zabývá pouze odstoupením od smlouvy a výpovědí, budu se v následujících odstavcích věnovat těmto způsobům zániku úvěrové smlouvy.

Odstoupení od smlouvy o úvěru

Podle § 344 ObchZ lze od smlouvy odstoupit pouze v případech, které stanoví smlouva nebo obchodní zákoník. V ustanovení § 505 - 507 ObchZ jsou upraveny speciální zákonné důvody, kdy věřitel může od smlouvy o úvěru odstoupit, a to v případě, že:

- a) za trvání smlouvy zanikne nebo se zhorší zajištění závazku dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a dlužník v přiměřené lhůtě zajištění nedoplní (§ 505)
- b) je dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek (§ 506)
- c) je dlužník v prodlení s vrácením jedné splátky po dobu delší než tři měsíce (§ 506)
- d) je sjednán účelový úvěr a dlužník použije poskytnuté peněžní prostředky k jinému než sjednanému účelu (§ 507)

⁷⁴ viz § 324 ObchZ

- e) je sjednán účelový úvěr a použití poskytnutých peněžních prostředků ke sjednanému účelu je nemožné (§ 507)

S ohledem na výše uvedené důvody zániku nesplněného závazku, zaniká smlouva nikoli zpětně, ale doručením oznámení dlužníkovi s účinkem ex nunc. V návaznosti na § 505 a 506 ObchZ může věřitel dále požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku i s úroky, popř. podle § 507 ObchZ má věřitel právo požadovat, aby dlužník vrátil bez zbytečného odkladu použité a nevrácené prostředky s úroky.

Ust. § 345 ObchZ zakotvuje obecnou úpravu odstoupení od smlouvy v případě podstatného porušení smluvní povinnosti v důsledku prodlení dlužníka nebo věřitele. Odstoupení od smlouvy v důsledku prodlení dlužníka je řešeno speciálně v ust. § 506 ObchZ. Prodlení věřitele je však kogentně upraveno v obecné části týkající se závazkových vztahů, a to v § 370 ObchZ. Věřitel je v prodlení, jestliže v rozporu se svými povinnostmi vyplývajícími ze závazkového vztahu nepřevzme řádně nabídnuté plnění nebo neposkytne spolupůsobení nutné k tomu, aby dlužník mohl splnit svůj závazek.

V rámci tzv. harmonizační novely, tj. zákonem č. 370/2000 Sb., byla k ustanovením § 505-507 ObchZ doplněna věta: „Odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy.“ Situace týkající se smluvní pokuty byla jasná i před zmíněnou novelou, jelikož § 302 ObchZ normuje, že odstoupení od (úvěrové) smlouvy se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty. Avšak před tzv. harmonizační novelou existovaly dva názory týkající se další existence zástavního práva a ručení v případě odstoupení od smlouvy. Jeden názor, podložený taktéž rozsudkem Vrchního soudu v Praze⁷⁵, vyjadřoval, že při odstoupení od úvěrové smlouvy dochází k zániku zajištění zástavního práva, popř. ručení sloužícího k zajištění poskytnutého úvěru. Argumentace byla opřena o skutečnost, že odstoupením od smlouvy zaniká zajišťovaná pohledávka a nemůže proto existovat samotné zajištění. Věřitelova pohledávka na vrácení dlužné částky a úroků je považována nikoli za pohledávku ze smlouvy o úvěru, ale za jinou pohledávku, a to buď ze zákona, nebo z bezdůvodného obohacení.⁷⁶ Druhým a zároveň správným názorem, který je v souladu s harmonizační novelou, je názor publikovaný S. Plívou.⁷⁷ Na základě ust. § 505 až 507 ObchZ totiž dochází pouze ke změně povinnosti dlužníka, kdy se celá pohledávka stává splatnou na žádost věřitele, bez ohledu na smlouvenou nebo zákonnou lhůtu vrácení, a nevzniká tak pohledávka nová. Proto je s účinností od 1.1.2001 zřejmé, že zajištění zástavním

⁷⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp.zn. 5 Cmo 62/95 ze dne 27.6.1996.

⁷⁶ PLÍVA, Stanislav. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. C.H.Beck, s. 1088.

⁷⁷ PLÍVA, Stanislav. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 16.

právem nebo ručením, popř. i jiným právním prostředkem, se vztahuje nejen na splnění povinnosti dlužníka ze samotné úvěrové smlouvy, ale také na splnění povinnosti dlužníka vrátit dlužnou částku s úroky v případě, že věřitel od smlouvy odstoupil.⁷⁸ Tento fakt již dříve nastínil rozsudek Nejvyššího soudu ČR⁷⁹: „*Odstoupí-li věřitel od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 ObchZ a je-li proto oprávněn požadovat, aby mu dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, je zástavním právem, zřízeným k zajištění závazků ze smlouvy o úvěru, zajištěn též závazek dlužníka vrátit věřiteli požadovanou dlužnou částku s úroky.*”

Vrchní soud v Praze ve svém rozhodnutí sp. zn. 5 Cmo 304/94 ze dne 20.3.1995 vyjudikoval, že *ust. § 506 ObchZ je ustanovení speciální k obecnému ustanovení § 351(2) ObchZ, a proto při odstoupení od smlouvy věřitelem pro nesplácení úvěru dlužníkem budou nadále účtovány úroky z úvěru i úroky z prodlen v zákonné (§ 369 ObchZ) nebo ve smluvené výši.* Stejně tak je *ust. § 506 ObchZ speciální k obecným ustanovením odstoupení od smlouvy (§ 344 a násl. ObchZ), tím ale není dotčena možnost věřitele odstoupit od úvěrové smlouvy za podmínek obecných ustanovení odstoupení od smlouvy.*⁸⁰

Výpověď poskytnutí úvěru

Výpověď smlouvy je upravena v § 582 OZ, kdy je možno vypovědět pouze smlouvu sjednanou na dobu neurčitou, jejímž předmětem je závazek k nepřetržité a opakované činnosti. Výše zmíněné ustanovení proto nelze aplikovat na úvěrovou smlouvu. V ust. § 500 je upraveno vypovězení poskytnutí úvěru (nikoli výpověď úvěrové smlouvy). Dané ustanovení upravuje situaci, kdy věřitel úvěr nebo jeho část dlužníkovi dosud neposkytnul. Nestanoví-li úvěrová smlouva jinou výpovědní lhůtu, může být poskytnutí úvěru vypovězeno:

- dlužníkem s okamžitou účinností, tj. dnem doručení výpovědi věřiteli.
- věřitelem ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníku.

Zároveň je třeba připomenout, že dlužník může uplatnit nárok na poskytnutí úvěru, dokud některá ze stran poskytnutí úvěru nevypoví. V případě, že by věřitel smlouvu vypověděl, avšak dlužník by během sjednané nebo zákonné výpovědní lhůty uplatnil nárok na poskytnutí úvěru, stává se věřitelova výpověď neúčinnou.

⁷⁸ PLÍVA, Stanislav. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. C.H.Beck, s. 1088.

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 2851/99, ze dne 15. 3. 2000.

⁸⁰ srov. např. § 348 ObchZ

5. Vztah právní úpravy smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce

5.1. Právní úprava

Smlouva o úvěru je upravena v zákoně č. 513/1991Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v ustanoveních § 497 - 507. Právní úprava smlouvy o úvěru je převážně dispozitivní, výjimkou je pouze základní ustanovení § 497 ObchZ a § 499 ObchZ upravující úplatu za sjednání závazku v případě, že poskytování úvěru je předmětem činnosti věřitele. Jak již bylo výše uvedeno, náleží smlouva o úvěru mezi absolutní obchodní závazkové vztahy, a tudíž nehledě na postavení účastníků se bude vždy řídit úpravou obchodního zákoníku.

Právní úpravu smlouvy o půjčce je zakotvena v ustanoveních § 657 – 658 v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Jelikož úprava v občanskoprávním předpise velmi stručná, lze ji zde citovat. V ustanovení § 657 OZ je stanoveno, že smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté doby věci stejného druhu. V následujícím ustanovení § 658 odst. 1 OZ se uvádí, že při půjčce peněžité lze dohodnout úroky. V odstavci 2 je pak stanoveno, že při půjčce nepeněžité lze ujednat místo úroků plnění přiměřeného většího množství nebo věci lepší jakosti, zpravidla téhož druhu.

V praxi může nastat situace, kdy smlouvu o půjčce uzavřou například dva podnikatelé, pak lze smlouvu zařadit mezi tzv. relativní obchody s občanskoprávním prvkem podle § 261 odst. 6 ObchZ. Toto ustanovení řeší situaci, kdy smlouva není uvedena v hlavě II části třetí obchodního zákoníku, načež se řídí příslušnými ustanovení o daném smluvním typu v občanském zákoníku a obchodním zákoníku. V našem případě by se tedy jednalo o smlouvu o půjčce podle občanského zákoníku a například promlčení, odstoupení od smlouvy, odpovědnost za škodu apod. by se řídilo zákoníkem obchodním.

5.2. Společné znaky

Společným znakem smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce je řešení dočasného poskytnutí finančních prostředků, tudíž z ekonomického úhlu pohledu jsou vzájemně zastupitelné. Proto také často v praxi dochází k záměně.⁸¹

⁸¹ Sama jsem byla v situaci, kdy mi pracovnice banky tvrdila, že „úvěr a půjčka je to samé“. Tyto nesrovnalosti se objevují i propagačních materiálech nejmenované banky, kdy v názvu produktu stojí půjčka na cokoliv a níže nás banka informuje, že „výše úvěru“ je 100.000 Kč.

Jak smlouva o úvěru, tak i smlouva o půjčce mohou být uzavřeny i ústně, jelikož zákon jejich písemnou formu nepředepisuje. V případě smlouvy o úvěru se ale v praxi lze setkat spíše s opačným postupem. Jednou z hlavních činností bank je poskytování úvěrů a banky mají zájem na řádné evidenci, eliminaci případných rizik a nejasností.⁸² V případě smlouvy o půjčce dle OZ záleží na vůli stran, zda uzavřou smlouvu písemně nebo ústně. Dle mého názoru bude ústní forma převažovat mezi subjekty v příbuzenském vztahu apod. Při peněžitých půjčkách zpravidla vyžaduje věřitel od dlužníka písemné prohlášení o dluhu (tzv. dlužní úpis).⁸³

Dalším shodným znakem je označení stran. Jak obchodní, tak i občanský zákoník používají označení dlužník a věřitel. V bankovní praxi se v případě smlouvy o úvěru užívá pojmů banka a klient. V případě smlouvy o půjčce se zřídka užívá také „historické“ označení půjčitel a vypůjčitel. V návrhu nového občanského zákoníku, v rámci institutu zápůjčky, jsou strany označeny jako „zapůjčitel“ a „vydlužitel“.⁸⁴

5.3. Rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce

Následnou komparací právních úprav lze dospět k závěru, že smlouva o úvěru a smlouva o půjčce se v některých znacích liší, i když jejich základní funkce je stejná. Základní rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce jsou:

- Smlouva o úvěru je kontraktem konsensuálním, tzn. smlouva vzniká již dohodou o podstatných náležitostech (dohodou o poskytnutí peněžních prostředků). Věřitel je povinen finanční částku poskytnout na žádost dlužníka. K samotnému předání peněz tedy nemusí vůbec dojít. Naopak smlouva o půjčce je kontraktem reálným a vzniká okamžikem odevzdání předmětu půjčky. Pokud by se smluvní strany dohodly, že předmět půjčky dlužník obdrží později, jednalo by se o smlouvu o smlouvě budoucí podle § 50a OZ. Vždy se nemusí jednat o předání faktické (tradice přímá a okamžitá), ale věřitel musí vždy umožnit dlužníkovi věc užívat. Předmět půjčky může být odevzdán i zprostředkovaně, např. „přeměnou“ dosavadního dluhu na předmět půjčky nebo bezhotovostním převodem na bankovní účet dlužníka. Avšak soud na rozdíl od odborné literatury zastal jiný názor. Nejvyšší soud se zabýval dovoláním, kdy soud prvního stupně i soud odvolací nesprávně aplikovaly ustanovení smlouvy

⁸² srov. § 11 odst. 4 ZoB

⁸³ ŠKÁROVÁ, Marta. In ŠVESTKA, J. a kol (ed). *Občanský zákoník II. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1852.

⁸⁴ srov. § 2226 n. - Vládní návrh občanského zákoníku

o půjčce (§ 657 a násl. OZ) namísto smlouvy o úvěru (§ 497 a násl. ObchZ). *Podle NS oba zmíněné soudy rozhodly v rozporu s hmotným právem. Nejvyšší soud judikoval⁸⁵, že předmětem smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky, které mohou být poskytnuty nejen ve prospěch dlužníka, ale i třetí osoby, a to jak v hotovosti, tak i převodem na účet nebo úhradou faktur dlužníkovým věřitelům. Poněkud kontroverzní je však názor Nejvyššího soudu týkající se smlouvy o půjčce, kdy věřitel přenechává dlužníkovi peníze jako věci určené podle druhu, tudíž přenechává jen bankovky a mince a ty může převzít v hotovosti sám dlužník, popř. jeho zástupce.* V praxi by měl tento judikát dopad i na půjčky, které byly poskytnuty bezhotovostně. Z důvodu bezhotovostního převodu by musely být posouzeny jako smlouva o úvěru podle obchodního zákoníku, jejíž pojmovým znakem jsou úroky. Pokud by úroky (v případě půjčky) nebyly sjednány, aplikovalo by se ust. § 502 ObchZ. Nejsou-li úroky stanoveny, je dlužník povinen platit obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Tuto povinnost platit úroky by měli všichni dlužníci z dosud bezúročných půjček, jež byly poskytnuty bezhotovostně.⁸⁶

- Předmětem smlouvy o úvěru mohou být pouze peněžní prostředky. Předmětem smlouvy o půjčce dle OZ jsou naopak věci určené podle druhu. I v případě půjčky, jak je zmíněno i v právní úpravě, se bude zpravidla jednat o finanční prostředky. Avšak předmětem půjčky může být v závislosti na oboru podnikání například také uhlí, písek, zemědělské plodiny apod. Poskytnutím daného předmětu půjčky nebo peněžních prostředků (úvěru) dochází k převodu vlastnického práva. Dlužník může tedy danou „věc“ použít (popř. ji zpracovat nebo jakkoliv s ní nakládat), ale má povinnost věřiteli ve sjednané lhůtě (popř. subsidiární úpravou v zákoně) vrátit věc stejného druhu, množství a kvality. V případě smlouvy o úvěru bychom tuto situaci mohli interpretovat tak, že žadateli o úvěr (dlužníkovi) jsou poskytnuty peněžní prostředky, které použije k určitému účelu (popř. striktně k účelu, který si sjednali v úvěrové smlouvě). Poté je dlužník povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky věřiteli (nejčastěji bance) společně s úroky.

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 922/2007, ze dne 24.5.2007.

⁸⁶ BECHYŇOVÁ, Klára. BRUTHANS, Martin. *Kontroverzní judikát NS ohledně vzájemného vztahu mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce* [online]. epravo.cz. 18. srpna 2008 [cit.13.11.2010]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/kontroverzni-judikat-ns-ohledne-vzajemneho-vztahu-mezi-smlouvou-o-uveru-a-smlouvou-o-pujcce-55005.html>>.

- Podstatnou náležitostí smlouvy o úvěru jsou úroky. Úroky lze definovat jako odměnu za půjčení finančních prostředků. Jelikož věřitel po určitou dobu své peněžní prostředky postrádá, musí být tato pro něj „nevýhodná“ situace vykompenzována. Úroky nelze vyloučit ani ve smlouvě, jelikož by se pak nejednalo o smlouvu o úvěru. Naproti tomu výše úroku nemusí být sjednána. Ve smlouvě o půjčce úroky být sjednány nemusí. Ustanovení § 658 odst. 1 OZ stanoví, že při peněžité půjčce lze dohodnout úroky (smluvní úroky). Úrok lze považovat za odměnu, kterou platí dlužník věřiteli za dispoziční právo peněžními jednotkami nebo jinými věcmi, jehož se vlastník vzdá ve prospěch dlužníka.⁸⁷ Smlouva o půjčce proto může být buď úplatná, nebo bezplatná. Občanský zákoník taktéž dovoluje, aby při nepeněžité půjčce byly ujednány místo úroků, plnění přiměřeného většího množství nebo lepší jakosti, zpravidla téhož druhu.
- V praxi může nastat situace, kdy věřitel není vlastníkem věci, která je předmětem půjčky nebo úvěru. V případě smlouvy o úvěru lze aplikovat ustanovení § 446 ObchZ upravující nabytí vlastnického práva od nevladníka. V občanském zákoníku obdobné ustanovení chybí, a proto se dlužník může stát vlastníkem předmětu půjčky, pokud:
 - jako oprávněný držitel věc vydrží;
 - v dobré víře zpracuje půjčenou věc na věc novou;
 - věc v dobré víře spotřebuje nebo zužívá.⁸⁸

Rozdíl mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce lze spatřovat také v otázce zániku nesplněných závazků a důsledků porušení povinností vyplývajících ze smlouvy.

⁸⁷ HAVEL, Bohumil. In ELIÁŠ, K. a kol (ed). *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek. Praha: Linde Praha, a.s. 2008, str. 1966.

⁸⁸ ŠKÁROVÁ, Marta. In ŠVESTKA, J. a kol (ed). *Občanský zákoník II. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1859.

6. Druhy úvěrových obchodů bank

Banky poskytují různé druhy úvěrů v závislosti na lhůtě splatnosti, zajištění, způsobu čerpání apod. Jelikož mohou podnikatelé i nepodnikatelé trpět přechodným nedostatkem peněžních prostředků, je možné vyřešit tuto situaci čerpáním finančních prostředků z uzavřených úvěrových smluv. Zároveň mohou podnikatelské subjekty využívat různé formy investičních úvěrů.⁸⁹ Poskytování úvěrů bankou patří mezi tzv. přímé financování, jelikož prostředky přechází od věřitele (banky) přímo k dlužníkovi (žadatel o úvěr). Banka má v tomto případě přímý (úvěrový) vztah ke konečnému dlužníkovi.

Bankovní obchody lze rozdělit v závislosti na účetní rozvaze banky na *aktivní*, jež se odrážejí v aktivech rozvahy banky a *pasivní*, které se projevují na straně pasiv. Aktivní bankovní obchody jsou bankovní operace, při nichž se banka nachází v postavení věřitele a uvádí tak do pohybu vlastní i svěřené peněžní prostředky s cílem získat výnos.⁹⁰ Typickým příkladem je poskytování úvěrů. Pasivní bankovní obchody jsou obchody, ve kterých se banka nachází v postavení dlužníka. Banka si půjčuje finanční prostředky a získává tak pro svou činnost cizí kapitál (např. příjem vkladů). Tyto obchody jsou uzavírány na základě nabídky bank a poptávky klientů (komitentů). Na každý pasivní úvěrový obchod se uzavírá samostatná smlouva.⁹¹ Specifickým typem jsou neutrální bankovní obchody. Banka při nich nevystupuje jako věřitel ani jako dlužník. Tyto neutrální obchody se označují jako indiferentní a lze mezi ně zařadit různorodé služby bank pro klienty, od poskytnutí bankovních informací po poskytnutí bankovní záruky.

O některých druzích úvěrových obchodů již bylo pojednáno v kapitole týkajících zásad smlouvy o úvěru. Proto se nyní budu věnovat poněkud „specifičtější“ druhům aktivních úvěrových obchodů.

6.1 Hypoteční úvěry

Hypoteční úvěr náleží mezi dlouhodobé úvěry, jelikož doba splatnosti se pohybuje nad hranicí 10 let, nejčastěji v rozmezí 20 až 25 let. Hypoteční úvěry spočívají v zajištění zástavním právem k nemovitosti, jež je zpravidla i objektem úvěru. V případě nesplnění závazku se věřitel (banka) stává vlastníkem zastavené věci. Tento druh úvěrů patří mezi

⁸⁹ ZLÁMAL, Jaroslav. *Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank*. Právo a podnikání, 2000, č. 7-8, s. 28.

⁹⁰ POSPÍŠIL, Richard. *Bankovníctví pro právníky*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 55.

⁹¹ JIRKŮVKOVÁ, M., MAREK, K., TOMÍČKOVÁ, S. *Banky, bankovní služby, burza*. 1. vydání. Brno: IURIDICA BRUNESIA, 1995, s. 63.

nejstarší a zároveň široce využívané úvěry. Existují banky, které se na poskytování hypotečních úvěrů specializují, např. Hypoteční banka a.s. nebo Wüstenrot hypoteční banka.

Hypoteční úvěr může být ve formě úrokového úvěru, splátkového úvěru nebo hypotečních zástavních listů. V případě úrokového úvěru platí dlužník jen úrok a jistinu nakonec zaplatí najednou při splatnosti. Nejčastější formou je splátkový tzv. anuitní úvěr, kdy dlužník má stanovené splátky a zároveň platí úroky ze zbývajících dlužných částek, dochází tak k postupnému umořování jistiny. Hypoteční zástavní list je cenný papír dlužného charakteru, kdy se banka jako emitent zavazuje investorům vyplácet v pravidelných intervalech úroky a zároveň se zavazuje, že po uplynutí sjednané lhůty vyplatí investorům částku rovnou nominální hodnotě hypotečních zástavních listů.⁹² Hypoteční listy jsou zároveň hlavním zdrojem financování hypotečních úvěrů.

Právní základ pro hypoteční bankovníctví je obsažen v zákoně o dluhopisech, který byl přijat na základě vstupu České republiky do Evropské unie. Zastavená nemovitost se proto nemusí nacházet výlučně na území ČR, ale také na území členského státu EU nebo jiného státu tvořící Evropský hospodářský prostor. Je třeba rozlišovat mezi hypotečními úvěry refinancovanými hypotečními zástavními listy, na které se vztahuje právní úprava obsažená v zákoně o dluhopisech a hypotečními úvěry refinancovanými jiným způsobem, které podléhají pouze obecné úpravě smlouvy o úvěru dle obchodního zákoníku.⁹³

Definici hypotečního úvěru lze nalézt v § 28 odst. 3 ZoD, hypoteční úvěr je úvěr, jehož splácení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavěné nemovitosti. Úvěr se považuje za hypoteční úvěr dnem vzniku právních účinků zástavního práva. Z definice lze rozpoznat, že hypoteční úvěr je využitelný jak na investice do nemovitostí, tak k financování různorodých potřeb či investic (tzv. americké hypotéky). Z výše uvedeného vyplývá, že nutnou podmínkou hypotečního úvěru je jeho zajištění formou hypotéky. Pojem hypotéky není zcela jednoznačný, ale původním významem tohoto pojmu je vklad zástavního práva k nemovitosti do katastru nemovitostí.

Banka jako zástavní věřitel má možnost uspokojit svou pohledávku z prodeje nemovitosti, v případě, že dlužník nesplní své závazky a zároveň je omezeno dlužníkovou vlastnické právo k nemovitosti. Nemovitosti jsou obecně velmi dobrým zajištěním. Jsou obchodovatelné, nepřenositelné, schopné ocenění, životnost pozemků je dlouhodobá a zejména

⁹² KAŠPAROVSKÁ, Vlasta. *Banky a bankovní obchody*. 1. vydání. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, s. 52.

⁹³ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 527.

mají relativně stálou hodnotu. V souladu se zásadami obezřetného podnikání by výše hypotečního úvěru neměla přesahovat hodnotu nemovitosti zajišťující hypoteční úvěr. Pro výši těchto úvěrů je ideální hranice 60 až 80 % tržní hodnoty zastavěné nemovitosti. V případě hypotečního účelového úvěru, tj. úvěru na investice do nemovitostí, může být financována:⁹⁴

- výstavba nové nemovitosti;
- koupě existující nemovitosti;
- rekonstrukce existující nemovitosti;
- vypořádání vlastnických a dědických podílů, neboť i cestou výplaty těchto podílů využitím hypotečního úvěru lze získat vlastnické právo k nemovitosti;
- využití hypotečního úvěru ke splácení dříve poskytnutých úvěrů na nemovitost.

Úroková sazba hypotečních úvěrů je ve srovnání s ostatními úvěry nižší, a to z důvodu menšího rizika bank v souvislosti se zajištěním zástavním právem k nemovitosti. Úrokové sazby u hypotečních úvěrů jsou snižovány také v důsledku státní sociální podpory, např. úhradou části úroků placených z hypotečního úvěru.

6.2 Komunální úvěry

Komunální úvěry lze zařadit mezi úvěry dlouhodobého a zpravidla investičního charakteru. Jsou poskytovány subjektům v komunální sféře, tj. obce, města, dobrovolné svazky obcí, kraje, příspěvkové organizace, jejichž zřizovatelem je obec nebo kraj apod. Dlužníkem je jednotka územní samosprávy.

Účelem komunálních úvěrů bývá zpravidla investice do budování údržby, oprav a modernizace obecní infrastruktury (silnice, byty a jiné budovy atd.). Úvěr může být poskytnut i na provozní účely, tj. při přechodném nedostatku peněžních prostředků.

Zajištěny jsou převážně budoucími příjmy obce (např. dotace ze státního rozpočtu, z výnosů daní nebo místních poplatků). Pro banky není ani tak podstatný účel úvěru, jako spíše posouzení platební schopnosti obce. Hospodaření a plány obce se odvíjí od rozpočtu obce. Rozpočet obce je roční finanční plán, jímž se řídí financování činnosti obce. Obec prostřednictvím obecního rozpočtu plní vlastní povinnosti (obecní policie, hromadná doprava aj.) a zároveň úkoly, které stát převádí na obce (školství, zdravotnictví aj.). Specifikem je také

⁹⁴ KAŠPAROVSKÁ, Vlasta. *Banky a bankovní obchody*. 1. vydání. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, s. 54.

organizační struktura obce, kdy je obec samostatně spravována zastupitelstvem a radou obce. Podle § 85 písm. j) zákona č. 128/200 Sb., zákona o obcích, ve znění pozdějších předpisů, je zastupitelstvu obce vyhrazeno rozhodování o uzavření smlouvy o přijetí a poskytnutí úvěru nebo půjčky. Návrhem a podklady k přípravě uzavření úvěrové smlouvy se zabývá finanční odbor obce. V souladu se zákonem o veřejných zakázkách je obec povinna na uzavření smlouvy o úvěru vypsát výběrové řízení. Podle § 2 písm. c) ZoVZ se obec řadí mezi tzv. veřejné zadavatele. V příloze č. 1 zákona o veřejných zakázkách je skupina finanční služby, konkrétně bankovníctví a investiční služby, kam lze zařadit uzavření komunální úvěrové smlouvy. Podle § 7 ZoVZ je veřejnou zakázkou zakázka realizovaná na základě smlouvy mezi zadavatelem a jedním či více dodavateli, jejímž předmětem je úplatné poskytnutí dodávek či služeb nebo úplatné provedení stavebních prací. Veřejná zakázka, kterou je zadavatel povinen zadat podle tohoto zákona, musí být realizována na základě písemné smlouvy. Uzavření komunální úvěrové smlouvy patří mezi veřejné zakázky na služby podle § 10 ZoVZ.

V případě uzavírání úvěrových smluv mezi obcí a bankou existuje relativně menší úvěrové riziko, proto jsou úvěrové podmínky pro obce výhodné a úroková sazba nižší než u jiných typů úvěrů.

6.3 Kontokorentní úvěr

Kontokorentní úvěr patří v dnešní době mezi nejvýznamnější krátkodobé úvěry. Úzce souvisí se smlouvou o běžném účtu⁹⁵, jelikož je určitou kombinací smlouvy o úvěru a smlouvy o běžném účtu.

Podstatou je zřízení kontokorentního účtu, na základě žádosti klienta nebo nabídky banky, a to v případě, že se jedná o tzv. dobrého klienta. Zároveň je určen úvěrový rámec, což je limit stanovující maximální výši debetního zůstatku. V případě, že klient dosáhne této hranice, je banka oprávněna neposkytnout další peněžní prostředky.

V ust. § 711 ObchZ je normováno, že smlouva o běžném účtu může stanovit, že banka provede do určité částky příkazy k platbám, i když k tomu není dostatek peněžních prostředků na účtu. Nejsou-li práva a povinnosti stran při poskytnutí těchto peněžních prostředků sjednány ve smlouvě o běžném účtu, řídí se úpravou smlouvy o úvěru (§ 497 a násl.). Smyslem zřízení kontokorentního účtu je tedy možnost klienta čerpat peněžní prostředky i v případě, že na svém účtu nemá dostatek vlastních vložených prostředků a přechází tedy

⁹⁵ viz ust. 708 – 715a ObchZ

do debetu. Banka poté provádí zúčtování (měsíčně, čtvrtletně) a následně účtuje úroky buď k tíži, nebo ve prospěch účtu klienta.

Ve smlouvě může být také sjednáno, že majitel účtu je oprávněn čerpat prostředky pouze k určitému účelu, zpravidla ale nebývá úvěr účelově vázán. V dohodnuté době musí být vyčerpaná částka vrácena, ale zároveň je poskytnutý úvěr splácen automaticky platbami, které jsou připsány na běžný účet klienta.⁹⁶

Podle rozhodnutí pražského Vrchního soudu⁹⁷ *plní banka povinnost poskytnout sjednané peněžní prostředky podle sjednaného kontokorentního úvěru tak, že provádí platby nebo umožňuje výběry z běžného účtu dlužníka, i když ten na účtu nemá dostatek vlastních prostředků. Úvěrující banka vlastní prostředky ve prospěch běžného účtu dlužníka není povinna připisovat.*

Na výše uvedený judikát odkazovalo taktéž rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR⁹⁸ ze dne 9. května 2005. *Dohodou ve smyslu ustanovení § 710 ObchZ, tj. v daném případě uzavřením smlouvy o kontokorentním úvěru vedeném na běžném účtu, proto nejsou - není-li dohodnuto jinak - dotčena práva a povinnosti vyplývající pro smluvní strany z již dříve uzavřené smlouvy o běžném účtu (§ 708 ObchZ), k němuž je kontokorentní úvěr sjednán.*

Výhodou pro klienta je okamžité čerpání prostředků podle aktuální potřeby, avšak jedná se o úvěr relativně drahý. Pro banku je výhodná vysoká úroková sazba a zároveň využití trvalých zůstatků na běžných účtech, tzv. princip sedliny.⁹⁹

6.4 Factoring a forfaiting

Factoring a forfaiting náleží mezi tzv. alternativní formy financování, které umožňují financování klientů a zároveň i zajištění proti rizikům. V obou případech se jedná o smluvní odkup pohledávek faktoringovou společností (bankou, popř. její dceřinou společností). Tyto operace umožňují společnosti, která má v pohledávkách vázány své prostředky, získat takto vázané peníze před termínem splatnosti pohledávky a tak dál plynule pokračovat v podnikatelských aktivitách.¹⁰⁰

⁹⁶ PLÍVA, Stanislav. In ŠTENGLOVÁ, Ivana (ed). *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1237.

⁹⁷ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp.zn. 5 Cmo 512/99 ze dne 8.února 2000.

⁹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 32 Odo 466/2005 ze dne 9. května 2005.

⁹⁹ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 524.

¹⁰⁰ PAVELKA, František a kol. *Úvěrové obchody*. 2. vydání. Praha: Bankovní institut vysoká škola, a.s., 2008, s. 46.

Factoring

V případě faktoringu se jedná o smluvně sjednaný odkup krátkodobých pohledávek, kdy dodavatel poskytl nezajištěný obchodní úvěr. Odkup pohledávek může být:

- bez možnosti zpětného regresu, kdy banka nemůže postihnout komitenta, od kterého pohledávku odkoupila;
- s možností zpětného regresu, tj. s možností odkoupenou pohledávku komitentovi za zpětnou protiúhradu vrátit.
- existuje i modifikace, kdy se riziko nezaplacení dělí mezi banku a komitenta.

V praxi převládá odkup pohledávek bez regrese, banka tak přebírá riziko nezaplacení pohledávky a zároveň náklady za vymáhání těchto pohledávek. Riziko je vykompenzováno provizí, kterou si banka účtuje za odkup pohledávek. Pohledávka, která je předmětem faktoringu, musí splňovat stanovené podmínky, např. nesmí s ní být spojena jiná práva třetích osob nebo minimální obrat fakturovaných pohledávek. Faktoring má několik funkcí:

- garanční funkce, kdy banka přebírá úvěrové riziko.
- funkce předfinancování, jelikož banka proplácí sjednanou výši odkupovaných pohledávek již při odkupování pohledávek, nikoli až v okamžiku splatnosti pohledávek.
- funkce správy pohledávek a jiné služby pro dodavatele, kdy faktoringová společnost může nabízet i jiné služby související s odkupem pohledávek, např. pojištění, vedení fakturace apod.

Mezi hlavní výhody faktory faktoringu lze zařadit „urychlení“ hospodářských smluv, snížení rizika dodavatele, zbavení dodavatele komplikací s vymáháním pohledávek apod.

Forfaiting

U forfaitingu jde o smluvně sjednaný odkup střednědobých až dlouhodobých pohledávek forfaititěrem. Uplatňuje se primárně v zahraničním obchodě. „Forfaiting je vhodný zejména pro firmy vyvážející rozsáhlejší celky na středně či dlouhodobý úvěr, které potřebují finanční krytí z toho vyplývajících pohledávek včetně jejich zajištění. Lze jej uplatnit zejména ve strojírenství, ale i u podniků v řadě jiných odvětví.“¹⁰¹ Předmětem

¹⁰¹ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 574.

forfaitingu jsou pohledávky vzniklé při vývozu nebo dovozu, které musí splňovat deklarované podmínky:

- odkupované pohledávky musí být zajištěné;
- splatnost pohledávek zpravidla přesahuje 90 dní a může dosahovat až 6 let;
- jednotlivé pohledávky mají většinou vysokou hodnotu, alespoň 150 až 200 tisíc USD.

Na rozdíl od faktoringu nemůže forfaitér nemůže zpětně postihnout prodávajícího (vývozce), pokud není pohledávka dovozcem zaplacená.

Mezi stěžejní výhody forfaitingu patří zejména snížení rizika dodavatele. Dodavatel nemusí čerpat na krytí pohledávek bankovní úvěr a urychluje se mu tok příjmů z pohledávek.

7. Úvěrové aktivity spořitelních a úvěrních družstev

Kromě bank patří poskytování úvěrů taktéž mezi specifické činnosti družstevních záložen, proto bych se problematice družstevních záložen stručně věnovala v této kapitole.

Vznik spořitelních a úvěrních družstev (tzv. družstevních záložen) k 1.1.1996 umožnil zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech.¹⁰² Zákon navázal na prvorepublikovou právní úpravu a zároveň na současnou zahraniční praxi, zejména z anglosaské oblasti.

Podle § 1 odst. 4 ZoSÚD se družstevní záložnou rozumí družstvo, které na podporu hospodaření svých členů provozuje finanční činnosti, jimiž se rozumí zejména přijímání vkladů a poskytování úvěrů, ručení a peněžních služeb v různých formách. Ze zákona dále vyplývá, že družstevní záložna není bankou podle zákona o bankách a její podnikání se nepovažuje za provozování živnosti. Podle § 3 odst. 1 ZoSÚD je družstevní záložna v rámci svého podnikání oprávněna vykonávat tyto činnosti:

- a) přijímání vkladů od členů,
- b) poskytování úvěrů členům,
- c) finanční leasing pro členy,
- d) platební styk, zúčtování a vydávání a správa platebních prostředků pro členy,
- e) poskytování záruk ve formě ručení nebo bankovní záruky za členy,
- f) otvírání akreditivů pro členy,
- g) obstarání inkasa pro členy,
- h) nákup a prodej cizí měny pro členy,
- i) pronájem bezpečnostních schránek členům.

Úvěry od družstevních záložen tvoří alternativu k úvěrům nabízeným našimi bankami. Kampelička je zpravidla při posuzování žádosti o úvěr ke svému členovi vstřícnější než banka ke svému klientovi. S touto skutečností souvisí fakt, že nevýhodou družstevních záložen jsou vyšší úroky z úvěru a to z důvodu, že mnohdy poskytují úvěr členům, u kterých není jisté, že poskytnuté peněžní prostředky skutečně vrátí (tzv. rizikovní klienti). Naopak mezi hlavní výhody družstevních záložen patří vyšší úrokové sazby z vkladů nebo například bezplatné vedení účtu.

Družstevní záložna musí mít nejméně 30 členů. Na rozdíl od klientů bank, se mohou členové družstevních záložen účastnit členské schůze, při zániku členství má člen nárok na vypořádací podíl, avšak v případě finanční ztráty záložny má člen uhrazovací povinnost.

¹⁰² Není-li konkrétní problematika družstevních záložen upravena v ZoSÚD jako zákoně speciálním, použije se subsidiárně právní úprava družstva v ust. § 221-260 ObchZ.

Ačkoliv hlavním cílem je uspokojování potřeb svých členů, měla by družstevní záložna při svém hospodaření dosahovat i zisku. Hlavními výnosovými a nákladovými položkami jsou úroky.¹⁰³

Družstevní záložny neboli kampeličky si prošly bouřlivým vývojem, od počátečního prudkého rozvoje v roce 1995 až po následnou krizi, která započala na konci devadesátých let 20. století. Ze statické ročenky HN (2002, 2003) Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami vyplývá, že v roce 1996 existovalo 45 družstevních záložen, v roce 1999 vzrostl jejich počet o trojnásobek. Krize kampeliček byla zapříčiněna zejména nedokonalou legislativou. K založení družstevní záložny stačilo půl milionu korun, aniž by osoba byla nucena prokázat jakékoliv odborné znalosti či zkušenosti. Tohoto stavu zneužili někteří lidé, jež se obohatili na úkor důvěřivých občanů. Družstevním záložnám také chyběl přísný dohled, zejména pak tzv. externí oponentura, což je mechanismu schopný objevit neefektivnost systému a zabránit tak dalšímu přílivu (zdrojů) vkladů a prohloubení ztrát. Problémy družstevních záložen byly určitou dobu skryté a média o nich pouze spekulovala. Krize započala vyhlášením nucené správy nad 1. Družstevní záložnou dne 4. listopadu 1999. Tato skutečnost vyvolala nedůvěru veřejnosti vůči družstevním záložnám a členové se domáhali hromadného výběru vkladů. „V likvidaci nebo v konkurzu se koncem druhého tisíciletí ocitly téměř dvě třetiny ze 124 existujících záložen a šéfové některých z nich se ocitli na lavici obžalovaných. V polovině roku 2001 se první klienti zkrachovalých kampeliček dočkali náhrady části uložených vkladů.“¹⁰⁴

Částečnou naději družstevním záložnám dala tzv. euronovela (účinná k 1.2.2005) zákona č. 87/1995 Sb. V souladu se směrnicemi EU jsou tak pro vznik družstevní záložny stanoveny přísnější podmínky. Před podáním žádosti o povolení musí být splacena částka ve výši alespoň 35 000 000 Kč, kterou představuje základní kapitál, popř. rizikový fond a rezervní fond, jsou-li vytvořeny při založení družstevní záložny. Zapisovaný základní kapitál musí činit nejméně 500 000 Kč. Základní kapitál je tvořen členskými vklady a výše základního členského vkladu je pro všechny členy stejná. Člen má povinnost složit členský vklad, který je mnohdy spíše symbolický, a podílet se na krytí základního mění. Mezi další změny patří možnost členství právnických osob a pojištění vkladů ve stejné výši jako u bank.

Dalším razantním krokem byl zánik Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami

¹⁰³ DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3 přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 134

¹⁰⁴(red): *Historie družstevních záložen* [online]. Finance.cz, [cit. 12. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.finance.cz/bankovnictvi/informace/druzstevni-zalozny/historie/>>.

ke dni 1.4.2006. Jeho úlohu převzala Česká národní banka, která tak nyní dozírá nad celým finančním trhem. K návrhu na zápis do obchodního rejstříku se přikládá povolení působit jako družstevní záložna, které vydává taktéž ČNB.

Nicméně dle posledních zpráv nenasvědčuje nic tomu, že by družstevní záložny zažívaly opětovný rozkvět. Dne 8.12.2010 informovala ČNB o odejmutí licence Vojenské družstevní záložně. Důvodem byly přetrvávající závažné nedostatky v podnikání záložny, konkrétně neschopnost dlouhodobě plnit zákonem stanovené minimální požadavky na kapitálové vybavení, zároveň záložna překračovala limity úvěrové angažovanosti a měla nedostatky v řídicím a kontrolním systému. Městský soud v Praze usnesením (74 Cm 244/2010-8) ze dne 14.12.2010 jmenoval likvidátora Vojenské družstevní záložny. Před Vojenskou družstevní záložnou odejmula ČNB povolení působit jako družstevní záložna Úvěrnímu družstvu PDW Praha, a to v březnu 2010. Až do nedávna byla největší družstevní záložnou Fio družstevní záložna, avšak podle výpisu z Obchodního rejstříku je rozhodnutím náhradní členské schůze družstva ze dne 24. listopadu 2010 tato záložna zrušena a je v likvidaci. K datu 8.12.2010 má tak v České republice platnou licenci 14 družstevních záložen.¹⁰⁵

¹⁰⁵ ČTK. ČNB odejmula licenci Vojenské družstevní záložně [online]. financninoviny.cz, 8.12.2010 [cit. 20.12.2010]. Dostupné na < http://www.financninoviny.cz/zpravy/cnb-odejmula-licenci-vojenske-druzstevni-zalozne/567345&id_seznam=375>.

8. Spotřebitelský úvěr

Právní úprava spotřebitelských úvěrů je s účinností od 1.1.2011 nově upravena v zákoně č. 145/2010 Sb., o spotřebitelské úvěru a o změně některých zákonů. Jedním z hlavních důvodů přijetí této nové legislativy je zpracování směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Cílem je vytvoření právního rámce pro racionálnější a efektivnější fungování trhu spotřebitelských úvěrů a dosažení souladu národní právní úpravy s právem Evropského společenství, dále pak zvýšení právní jistoty spotřebitelů a sjednocení podmínek přeshraničního poskytování úvěrů. Přijetím nového ZoSÚ se tak ruší zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o spotřebitelském úvěru je speciální právní normou ve vztahu k občanskému i obchodnímu zákoníku.

V souladu s pozitivním vymezením v ust. § 1 ZoSÚ se spotřebitelským úvěrem rozumí odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytovaná nebo přislíbená spotřebiteli věřitelem nebo zprostředkovatelem. Spotřebitelský úvěr není zvláštním smluvním typem. Může být uzavřený na základě smlouvy o úvěru podle obchodního zákoníku, ale i v podobě leasingové smlouvy, smlouvy o koupi zboží na splátky, smlouvy o půjčce apod. Jedná se o krátkodobý, zpravidla neúčelový, úvěr na menší částku peněz.

Na výše uvedené ustanovení navazuje negativní výčet vztahů, které nepodléhají ZoSÚ. Výčet v ust. § 2 ZoSÚ je rozsáhlý, proto uvedu jen několik příkladů:

- odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytnutá pro účely bydlení, v níž je pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitosti;
- odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba sjednaná v podobě nájmu věci nebo leasingu, u nichž není sjednáno právo nebo povinnost koupě předmětu smlouvy po uplynutí určité doby;
- odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytnutá bez úroku nebo jakékoli úplaty;
- odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba s celkovou výší nižší než 5 000 Kč nebo vyšší než 1 880 000 Kč.

Hlavní změnou oproti předešlé právní úpravě je rozšíření informační povinnosti poskytovatele spotřebitelského úvěru, kterou musí žadatelé poskytovat v předkontraktační i kontraktační fázi jednání o uzavření smlouvy. V zákoně o spotřebitelském úvěru lze nalézt čtyři kategorie informační povinnosti:

- informace poskytnuté v rámci reklamy nabízející spotřebitelský úvěr
- informace poskytnuté před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru
- informace poskytnuté ve smlouvě o spotřebitelském úvěru
- informace poskytnuté po dobu trvání smlouvy o spotřebitelském úvěru

Zákonem stanovené požadavky na poskytované informace jsou obsaženy v přílohách č. 1-4 k ZoSÚ. Nesplní-li věřitel informační povinnost, lze toto jednání kvalifikovat jako správní delikt a věřiteli může být uložena pokuta podle § 21 odst. 5 ZoSÚ. Maximální výše pokuty za porušení povinnosti stanovené tímto zákonem je 5 000 000 Kč.

V souladu s § 6 ZoSÚ musí být smlouva, kterou se sjednává spotřebitelský úvěr písemná a věřitel v ní musí uvést zákonem stanovené informace. Nesplní-li věřitel tuto zákonem stanovenou povinnost, smlouva nemá za následek neplatnost smlouvy, ale podle ust. § 8 ZoSÚ uplatní-li spotřebitel tuto skutečnost u věřitele, pokládá se spotřebitelský úvěr od počátku za úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření této smlouvy uveřejněné ČNB a ujednání o jiných platbách na spotřebitelský úvěr jsou neplatná.

Nově je normována povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Poskytovatel úvěru tak musí před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru v souladu s § 9 ZoSÚ posoudit s odbornou péčí schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr. Smyslem tohoto ustanovení je ochrana spotřebitelů před nekorektními úvěry a zároveň podle důvodové zprávy „toto ustanovení právně zakotvuje přirozený zájem věřitelů správně odhadnout schopnost spotřebitele splácet“.

V souvislosti s ukončením právního vztahu má spotřebitel nově možnost odstoupit od smlouvy o spotřebitelském úvěru bez uvedení důvodů ve lhůtě 14 dnů ode dne uzavření této smlouvy. Podle § 15 ZoSÚ je spotřebitel oprávněn spotřebitelský úvěr zcela nebo zčásti splatit kdykoliv po dobu trvání spotřebitelského úvěru. V takovém případě má spotřebitel právo na poměrné snížení celkových nákladů spotřebitelského úvěru a věřitel má právo na náhradu nutných a objektivně odůvodněných nákladů, které mu vznikly v přímé souvislosti s předčasným splacením. V neposlední řadě je spotřebitel oprávněn spotřebitelský úvěr sjednaný na dobu neurčitou kdykoliv vypovědět, na rozdíl od věřitele, který je oprávněn smlouvu vypovědět pouze sjednal si toto právo písemně ve smlouvě o spotřebitelském úvěru.

Přijetím nového ZoSÚ dochází ke změně živnostenského zákona a „poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru“ je nově řazeno mezi živnosti vázané, nikoli již volné. Zákon stanovuje jednoleté přechodné období pro splnění příslušných podmínek živnostenského zákona.

Nově je v zákoně zakotvena dělená působnost mezi Českou obchodní inspekci a Českou národní bankou k výkonu dozoru nad dodržování povinností stanovených v ZoSÚ.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru má nespočet výhod. Zejména zlepšuje postavení spotřebitele z důvodu rozsáhlé informační povinnosti věřitele, posuzování úvěruschopnosti spotřebitele, odstoupení od smlouvy do 14 dnů od uzavření smlouvy a možnosti předčasného splacení spotřebitelského úvěru.

Přes výše uvedené výhody je však nový ZoSÚ odborníky často kritizován, jelikož neřeší palčivou problematiku sjednávání tzv. rozhodčích doložek. Nejasnosti lze spatřovat jak v osobě rozhodce, tak se samotným rozhodčím řízením. Jelikož je téma rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách velmi aktuální, věnovala bych dané problematice více prostoru, než je v souvislosti s diplomovou prací smlouvy o úvěru nezbytné.

V současné době má spotřebitel možnost řešit spor u obecného soudu, stálého rozhodčího soudu nebo rozhodců ad hoc. Právě problematika rozhodců ad hoc, pro které nejsou stanoveny kvalifikační požadavky, je nejvíce diskutovaná. Stručně řečeno může v praxi docházet k situacím, kdy je věřitel s rozhodcem nějakým způsobem „propojen“, čímž si zajišťuje pro sebe příznivé rozhodnutí ve věci. Rozhodce je obvykle odměňován ze zaplaceného rozhodčího poplatku a opakované využívání služeb stejného rozhodce žalující finanční společností (věřitelem) může vyústit v ekonomicky výhodnou vzájemnou spolupráci. Toto spojení přitom spotřebitel nemá zpravidla šanci zjistit ani dokázat.

S danou problematikou souvisí rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28.5.2009¹⁰⁶, ve kterém soud zaujal stanovisko k rozhodcům ad hoc: *„pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc, anebo konkrétního způsobu jeho určení, ale jen odkazuje ohledně výběru rozhodce na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná dle § 39 OZ pro obcházení zákona“*.

Podstatně razantnější postoj zastal ve svém rozhodnutí ze dne 8.3.2010 Krajský soud v Ostravě.¹⁰⁷ *V souladu s ust. § 56 odst. 1 OZ jsou ve spotřebitelských smlouvách rozhodčí doložky zakázány (absolutně). Stejně tak je nepřipustné, aby se spotřebitel vzdával ve spotřebitelské smlouvě svých práv, tj. ústavního práva na spravedlivý proces před nezávislým soudem.*¹⁰⁸

¹⁰⁶ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008, ze dne 28.5.2009.

¹⁰⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě sp. zn. 33 Cm 13/2009, ze dne 8.3.2010.

¹⁰⁸ srov. § 55 odst. 1 OZ

Diametrálně odlišný je rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem¹⁰⁹ ze dne 18.6.2010, který určitým způsobem “reaguje“ na rozhodnutí Vrchního soudu v Praze¹¹⁰. *Považuje ho za přehnaně formalistické a nevidí důvod, proč rozhodčí řízení zbytečně formalizovat přehnanými nároky na obsah rozhodčí doložky, co se týče určení osoby rozhodce.*

Dne 8. září 2010 předložila skupina poslanců návrh zákona, kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, a zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů. Stěžejním řešením by mělo být užití rozhodčího řízení v případě smluv o spotřebitelském úvěru (a dalších) pouze tehdy, pokud se strany ve smlouvě o rozhodci, uzavřené po vzniku sporu mezi nimi, dohodnou, že o majetkových sporech mezi nimi má rozhodovat stálý rozhodčí soud ve smyslu § 13 ZRŘ. Tímto zakotvením se vylučuje možnost uzavření rozhodčí doložky a rozhodování sporu ad hoc rozhodcem. Mezi další navrhované změny patří ustanovení o výpočtu RPSN, omezující souhrnná výše smluvních pokut a povinnost věřitelů periodicky předkládat ČNB a ČOI údaje o nově poskytnutých spotřebitelských úvěrech. Avšak účinnost předložené novely se navrhuje k 1. lednu 2012, což teoreticky znamená, že by se výše uvedené změny promítly do nového zákona o spotřebitelském úvěru až po roce jeho existence a dále bychom se tak museli potýkat s nejasnostmi týkajícími se rozhodčích doložek.

Jelikož výše citovaný návrh zákona byl v rámci prvního čtení vrácen navrhovatelům k dopracování, nelze odhadnout, zda tato novela vůbec vstoupí v platnost. Je však nadmíru zřejmé, že problém týkající se rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách musí být vyřešen, co nejdříve.

V současné době je projednáván návrh zákona, kterým se mění zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění pozdějších předpisů, který dne 22.12.2010 schválila vláda. Novela zákona má rozšířit pravomoci finančního arbitra, který bude moci nově rozhodovat spory mezi věřiteli nebo zprostředkovateli a spotřebiteli při nabízení, poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru. Finanční arbitr bude oprávněn rozhodovat uvedené spory, bude-li dána pravomoc českého soudu, a to i v případě podepsal-li spotřebitel rozhodčí doložku. Na arbitra se lze obracet poté, co selže jednání s peněžním ústavem (bankovním i nebankovním). Mimo jiné bude kancelář finančního arbitra financována ze státního rozpočtu, konkrétně z kapitoly ministerstva financí, jelikož předchozí úprava financování ČNB byla

¹⁰⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 36 Co 94/2010, ze dne 18.6.2010.

¹¹⁰ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp.zn. 12 Cmo 496/2008, ze dne 28.5.2009.

v rozporu s požadavky EU na nezávislost národních centrálních bank. Novela zákona o finančním arbitrovi by měla být účinná k 1. červenci 2011.

9. Úvěrové registry

Úvěrové registry slouží ke shromažďování údajů o závazcích klientů bank, popř. jiných institucí. Informace se týkají jak fyzických osob, tak osob právnických a jak podnikatelů, tak i nepodnikatelů. Podstatou úvěrových registrů je ochrana bank před rizikovými klienty, stejně tak jako ochrana klientů před zadlužením a případným bankrotem. Úvěrové registry se nejčastěji využívají v bankovním sektoru, banka tak má možnost regulovat úvěrové riziko na základě důvěryhodných informací o klientově úvěrové minulosti a současnosti. Solidním klientům mohou usnadnit získat úvěr, jelikož věřitel má možnost zjistit, že žadatel své závazky splácel, popř. splácí řádně a včas. Tyto registry fungují na principu reciprocity, kdy zúčastněné subjekty informace do databáze vkládají a zároveň jsou oprávněny údaje z registru čerpat.

Problematika úvěrových registrů je zakotvena v § 38a zákona o bankách. V souladu s požadavkem obezřetnosti jsou banky a pobočky zahraničních banky a pobočky zahraničních bank oprávněny se vzájemně informovat o zákonem stanovených informacích, aniž by k tomu potřebovaly souhlas klienta. Banky však mají zájem na tom, aby registry obsahovaly informace také od nebankovních institucí (např. leasingové společnosti), aby si mohly o klientovi vytvořit ucelený obraz. V těchto případech se bude po klientovi vyžadovat souhlas se zpracováním dat, pokud klient odmítne, zpravidla se tím zhorší jeho postavení.

Úvěrové registry lze členit na pozitivní a negativní. V pozitivních registrech je kromě informací o neplnění závazků také profil klienta a jeho splacené závazky, v negativních pouze údaje o porušení závazků vůči věřiteli.

V současnosti existují v České republice čtyři úvěrové registry, z nichž každý plní poněkud odlišnou funkci.

Centrální úvěrový registr

CRÚ je provozován Českou národní bankou v souladu s § 38 a ZoB a vyhláškou ČNB č. 164/2002 o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi ČNB (Centrální registr úvěrů). Při vzniku tohoto projektu ČNB úzce spolupracovala s Českou bankovní asociací. Uplatňuje se zde princip povinné (a výlučné) účasti bank a poboček zahraničních bank, které působí v České republice. Účastníci CRÚ mají povinnost provádět pravidelnou měsíční aktualizaci databáze. Registr umožňuje vzájemnou výměnu informací mezi jednotlivými bankami a pobočkami zahraničních bank o úvěrovém zatížení klientů. Důsledkem je zvýšení kvality úvěrových procesů a snížení úvěrového rizika. Celý systém je založen na využití moderních informačních technologií a splňuje přísné požadavky v oblasti

bezpečnosti dat. CRÚ eviduje pouze závazky týkající se podnikatelů, tedy právnických a podnikajících fyzických osob. V registru jsou evidovány veškeré úvěrové pohledávky, a to:

- čerpané úvěry, včetně kontokorentních;
- nepovolené debety na běžných účtech (nad stanovený limit 2000 Kč);
- poskytnuté úvěrové rámce a přísliby;
- poskytnuté záruky a ručení;
- poskytnuté záruky z akreditivů.

Údaje jsou archivovány po dobu 10 let od splacení pohledávky, aby banky měly k dispozici historii svých klientů. Obsahem databáze jsou pak identifikační údaje o klientech, identifikační údaje pohledávky, hodnoty pohledávky a další proměnné vztahující se k pohledávce. Z důvodu zaměření na podnikatele v CRÚ nejsou ukládány informace o spotřebitelských a hypotečních úvěrech fyzických osob, údaje o depozitních účtech aj. Klient má právo na základě písemné žádosti, za úhradu věcných nákladů, na výpis informací, které jsou o něm v registru vedeny, případně o právnické osobě, kterou zastupuje a dotazuje se na závazky této společnosti.

Bankovní registr klientských informací

BRKI je úvěrový registr, který funguje od roku 2002, je provozován společností Czech Banking Credit Bureau, a.s. (CBCB). V registru jsou vedeny pozitivní i negativní informace týkající se bonity, důvěryhodnosti a platební morálky klientů, fyzických osob. Předmětem evidence jsou údaje o klientech čerpajících úvěr (vč. kontokorentu), pohybujících se v povoleném pásmu záporného zůstatku na běžném účtu, majících kreditní kartu, žadatelé o úvěr či kreditní kartu aj. V registru jsou uchovávány informace za poslední 4 roky. Účast v registru je dobrovolná a v současné době má 20 aktivních uživatelů, tj. banky a stavební spořitelny.

Nebankovní registr klientských informací

Na rozdíl od BRKI jsou účastníky NRKI různé finanční nebankovní instituce, zejména leasingové a společnosti splátkového prodeje. NRKI je zájmovým sdružením právnických osob LLCB, z.s.p.o., které funguje od roku 2004. Údaje v registru jsou k dispozici i třetím osobám, zejména bankám. Registr obsahuje identifikační údaje o klientovi a jeho závazcích.

Registr SOLUS

SOLUS patří mezi ryze negativní úvěrové registry, jelikož údaje o dlužnících, kteří své závazky neplní řádně a včas. Registr vznikl v roce 1999 jako zájmové sdružení právnických osob. Název SOLUS vznikl z původního označení Sdružení na Ochranu Leasingu a Úvěrů Spotřebitelům. Mezi uživatele registru patří jak bankovní a leasingové společnosti, tak například i telekomunikační společnosti aj. SOLUS vytváří dva negativní registry klientských informací:

- Registr FO, do kterého jsou zařazeni fyzické osoby (spotřebitelé);
- Registr IČ, do kterého jsou zařazeni fyzické osoby podnikatelé a právnické osoby.

Podle mého názoru jsou úvěrové registry velkým přínosem pro úvěrové operace. Usnadňují bance získání věrohodných informací o žadateli o úvěr a zrychlují tak předkontrakční proces v souvislosti s uzavřením úvěrové smlouvy. Pro klienty, kteří mají pozitivní úvěrovou historii, bude snadnější získat úvěr a nebudou pro věřitele neznámým subjektem. Avšak pro rizikové a nesolidní klienty jsou úvěrové registry oprávněnou obavou. Z celkového pohledu jsou úvěrové registry výhodou jak pro banky a samotné klienty, tak i pro celou ekonomiku.

10. Judikatura

S činností bank nepochybně souvisí institut bankovního tajemství, které je upraveno v § 38 ZoB. Bankovní tajemství se vztahuje na všechny bankovní obchody (smlouvy o úvěru nevyjímaje), peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit. Smyslem tohoto institutu je ochrana klienta banky před zveřejněním či podáváním informací o jeho majetkových poměrech.

V usnesení sp. zn. 29 Odo 1613/2005 ze dne 29. dubna 2008 se *Nejvyšší soud* zabýval *problematikou postoupení pohledávky banky ze smlouvy o úvěru v souvislosti s možným porušením bankovního tajemství. Soud se neztotožnil s tvrzením dovolatele, že institut bankovního tajemství je sám o sobě vyložitelny jako dohoda věřitele (banky) s dlužníkem (dovolatelem) zakazující postoupení pohledávky ve smyslu § 525 odst. 2 OZ. Zmíněné ustanovení upravuje nemožnost postoupení pohledávky, pokud postoupení odporuje dohodě s dlužníkem, žádná dohoda však v daném případě neproběhla. Právní úprava v občanském ani obchodním zákoníku totiž nezakazuje smluvní postoupení pohledávky z důvodu prolomení bankovního tajemství. Ochranu poskytovanou klientovi banky prostřednictvím bankovního tajemství je nutno zvažovat s přihlédnutím k tomu, zda a jakým způsobem klient banky sám porušuje své povinnosti plynoucí z příslušného bankovního obchodu. Úkolem banky je totiž v souladu se zákonem obezřetně hospodařit a chránit majetkové zájmy všech svých klientů. Nápravou výše uvedené situace tak není neplatnost smlouvy o postoupení pohledávky, lze však zvažovat otázky odpovědnosti za škodu.*

Relevantní je taktéž rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 27/94 ze dne 14. dubna 1994, které se zabývá jak rozdílem mezi úvěrem a půjčkou, tak zároveň institutem podnikání podle § 2 ObchZ. Navrhovatel se domáhal, aby věc rozhodoval krajský soud v návaznosti na § 9 o.s.ř. *Soud konstatoval, že předmětnou smlouvu nelze považovat za smlouvu o úvěru ve smyslu § 497 ObchZ, neboť se dlužník nezavázal věřiteli za poskytnuté peněžní prostředky platit úroky. Jelikož účastníci sporu byli oba podnikatelé, odpůrce byl podnikatelem zapsaným do obchodního rejstříku a částka sporu převyšovala 50.000 Kč, bylo nutné zjistit, zda se nejedná spor z podnikatelské činnosti (srov. § 9 odst. 3 písm a) o.s.ř.). Za podnikatelskou činnost nelze považovat poskytnutí bezúročné peněžní půjčky, neboť taková činnost má jednorázovou povahu a nesměřuje k dosažení zisku. Nejsou tedy naplněny pojmové znaky podnikání, byť by šlo o vztah mezi podnikateli. K řízení v prvním stupni je tak příslušný okresní soud.*

11. Návrhy de lege ferenda

Aktuálním tématem je stále tzv. rekodifikaci soukromého práva, jejíž základem má být nový občanský zákoník. Práce na tomto předpise byly započaty již v roce 2000 a věcný záměr nového občanského zákoníku přijala vláda svým usnesením dne 18. dubna 2001. Vláda předložila návrh tohoto zákona Poslanecké sněmovně dne 7. května 2009. Posléze zpravodaj JUDr. Jiří Pospíšil předložil návrh k projednání ústavně právnímu výboru. Původně se předpokládalo, že zákon by mohl nabýt účinnosti k 1.1.2012, avšak podle posledních vyjádření ministra spravedlnosti¹¹¹ je směřodatný spíše rok 2013 až 2014.

Aktuální občanský zákoník, na rozdíl od zákoníku obchodního (1992), platí od roku 1964. Ačkoliv byl mnohokrát novelizován, stále se v něm objevují prvky totalitního práva. Zároveň došlo k rozpadu tradiční soustavy soukromého práva na dílčí odvětví a kodexy:

- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Hlavní problém spatřuji zejména v dualismu kodifikace občanského a obchodního práva, který je patrný taktéž v případě obligací. Zákonodárci se k této úpravě opět vrátili v roce 1991. V současné době se proto lze ve výše uvedených soukromoprávních předpisech setkat s disparátní právní úpravou, která není pro laickou veřejnost dostatečně jasná a srozumitelná. „Půjčí-li si člověk peníze od souseda, vezme-li si úvěr od banky, dostane-li zálohu od zaměstnavatele, pak - ač jde ve všech těchto případech hospodářsky o totéž - podle platné úpravy podléhá každý z těchto tří dluhů podstatně odlišnému právnímu režimu.”¹¹²

Zároveň se autoři vládního návrhu občanského zákoníku chtějí striktně odklonit od marxisticko-leninské koncepce právního systému a navázat na tuzemské právní tradice, které existovaly až do roku 1948. Základním obecným ideovým zdrojem rekodifikace je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který nebyl jako zákon přijat v důsledku událostí následujících po Mnichovské dohodě. Tento původní návrh zákona musel být obsahově revizován z hlediska vyhodnocení vývoje občanského a obchodního práva na našem území od 19. století do současnosti, vyhodnocení evropských kodexů kontinentálního právního systému a zároveň zakomponovat mezinárodní smlouvy a nařízení i směrnice EU. Návrh zákona se taktéž vrací k odkazu římského práva, na jehož základech stavěly moderní občanské zákoníky v celé Evropě.

¹¹¹ (red): *Priority ministerstva spravedlnosti* [online]. Justice.cz, 27. srpna 2010 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5372&d=313519>>.

¹¹² důvodová zpráva k novému OZ, str. 16.

Vládní návrh občanského zákoníku proto upřednostňuje monistickou úpravu obligací. Cílem je zjednodušení závazkového práva a odstranění duplicity některých institutů obchodního a občanského práva. Obligace budou nově členěny podle toho, zda vznikají mezi stranami fakticky si rovnými nebo mezi stranou reálně slabší a silnější. Občanský zákoník tak čeká celková rekodifikace.

Právní úprava úvěru (§ 2231 až 2238) v návrhu občanského zákoníku je s drobnými úpravami převzata z platného obchodního zákoníku. Rozdíl lze shledat pouze v označení smluvních stran „úvěrovaný“ a „úvěrující“. Důvodem je nepřesné předchozí označení věřitele a dlužníka, jelikož toto pojmenování smluvních stran odpovídá až stavu po uzavření smlouvy o úvěru.

Institut zápůjčky (§ 2226 až 2230), jež předchází úvěru, taktéž neobsahuje podstatné změny. Namísto půjčky se právní úprava vrací ke klasickému označení „zápůjčka“, se kterým souvisí i označení smluvních stran: zapůjčitel a vydlužitel. V ostatních případech je právní úprava převzata z ustanovení § 657 – 658 OZ. Nově je doplněno ustanovení týkající se vrácení zápůjčky a vypovězení smlouvy.

Cílem navrhované právní úpravy je tak zachovat i nadále „dualismus“ soukromého práva. Obchodní zákoník z roku 1992 nebude zrušen, ale zejména obligace v oblasti třetí části o závazkových vztazích budou zakomponovány, vyjma speciální úpravy vztahující se k podnikatelské sféře, do občanského zákoníku. Toto řešení považují za vhodné, jelikož dojde ke sjednocení smluvních typů a zároveň odbourání komplikací při řešení otázek týkajících se zajištění, promlčení, náhrady škody apod. Nicméně návrh občanského zákoníku čeká ještě složitá cesta, mimo jiné kvůli postoji České strany sociálně demokratické, které vadí i přílišná diskontinuita se současným právním systémem. Ta podle sociálních demokratů povede k narušení tzv. judikatury (dřívější rozhodnutí soudů, které současný zákoník upřesňovaly a vykládaly). Výsledkem podle nich bude ještě vyšší nepředvídatelnost soudního rozhodnutí, než panuje dnes.¹¹³

¹¹³ PROKOP, Dan. *Občanský zákoník do voleb neprosadíme, přiznala odcházející vláda*. [online]. iDNES.cz, 27. dubna 2009 [cit. 23.2.2011]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/obcansky-zakonik-do-voleb-neprosadime-priznala-odchazejici-vlada-py6-/domaci.asp?c=A090427_135331_domaci_dp>.

12. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo poskytnout legální pohled na smlouvu o úvěru a témata s úvěrovou smlouvou související. Jelikož je tento smluvní typ velice využívaný, pokusila jsem se nastínit také některé poznatky týkající se zejména bankovní praxe. Avšak jak jsem již zmínila v úvodu práce, jako studentka práv nejsem schopna rozlišovat jednotlivé „niance“ v nabídce bank a nebankovních společností.

Z tohoto pohledu mohu konstatovat, že téma smlouvy o úvěru je zajímavé a zajisté velice přínosné jak pro budoucí praxi, tak pro osobní život. Věnování se této problematice mi taktéž přiblížilo činnost bank a celý sektor bankovníctví.

Jako poněkud zarážející vnímám rostoucí počet nesplácených úvěrů a negativní důsledky s tím související. Podle posledních zpráv ČNB stoupl podíl nesplácených úvěrů oproti roku 2009 z 5,24 na 6,2 procenta.¹¹⁴ Lidé si mnohdy neuvědomují rizika spojená s uzavřením úvěrové smlouvy, nevěnují dostatečnou pozornost obchodním podmínkám přiloženým ke smlouvě a nejsou schopni racionálně posoudit své možnosti úvěr v budoucnu splatit. Podle mého názoru je finanční gramotnost v České republice nedostatečná. Na tuto skutečnost zareagovalo Ministerstvo školství a snaží se ve spolupráci s Českou národní bankou posílit finanční a ekonomické vzdělávání mladých, v ideálním případě již na základních školách.

V právní úpravě smlouvy o úvěru neshledávám žádné podstatné nedostatky. Možným zlepšením by bylo zakotvení povinné písemné formy smlouvy, jelikož úprava písemnosti v zákoně o bankách je pro úvěrovou praxi nedostatečná. S tímto návrhem však budoucí právní úprava nepočítá. V souvislosti s plánovanou rekodifikací soukromého práva má být smlouva o úvěru, stejně jako většina obligací třetí části obchodního zákoníku, přesunuta do „nového“ občanského zákoníku. Tímto krokem dojde ke sjednocení smluvních typů, odstranění duplicity některých institutů občanského a obchodního práva a celkové rozříštění právní úpravy. Kdy vstoupí nový občanský zákoník v platnost, není s ohledem na právě skončené připomínkové řízení zcela jasné. Jisté je však to, že smlouva o úvěru bude nacházet i do budoucna široké využití.

¹¹⁴ VODIČKA, Jan. *Nesplácení úvěru se zhoršilo. Češi nehradí šest procent půjček* [online]. iDNES.cz, 2. února 2011 [cit. 26. února 2011]. Dostupné na <http://ekonomika.idnes.cz/nesplaceni-uveru-se-loni-zhorsilo-cesi-nehradi-sest-procent-pujcek-1fw-/ekonomika.aspx?c=A110202_141933_ekonomika_jvo>.

Seznam literatury

Knižní literatura:

1. BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurz obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, 535 s.
2. DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, 681 s.
3. ELIÁŠ, Karel a kol. *Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 783 – 794 (§ 497 – 507 ObchZ).
4. ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek. Praha: Linde Praha, a.s. 2008, s. 1951 – 1971 (§ 657 – 658 OZ).
5. GRŮŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, 307 s.
6. KOBLIHA, I. a kol. *Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde Praha a.s., 2006, 1554 s.
7. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 869 s.
8. JIRKŮVKOVÁ, M., MAREK, K., TOMÍČKOVÁ, S. *Banky, bankovní služby, burza*. 1. vydání. Brno: Iuridica Brunesia, 1995, 242 s.
9. KAŠPAROVSKÁ, Vlasta. *Banky a bankovní obchody*. 1. vydání. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, 104 s.
10. KOPÁČ, Ludvík. *Obchodní kontrakty: obecná úprava obchodních smluv. Díl 2*. 1. vydání. Praha: Prospektum, 1994, 371 – 667 s.
11. MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, o.p.s., 2007, 234 s.
12. MAREK, Karel. *Smluvní obchodní právo. Kontrakty*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 477s.
13. PAVELKA, F., BARDOVÁ, D., OPLTOVÁ, R. *Úvěrové obchody*. 2. vydání. Praha: Banovní institut vysoká škola, a.s., 2008, 279 s.
14. PLÍVA, Stanislav a kol. *Bankovní obchody*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2009, 220 s.
15. POSPÍŠIL, Richard. *Bankovníctví pro právníky*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 214 s.

16. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, s. 1159 – 1165 (§ 657 – 658 OZ).
17. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. II. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1851 – 1858. (§ 657 – 658 OZ)
18. ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1077 – 1089 (§ 497 – 507 ObchZ).
19. ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, s. 225 – 240.
20. ŠTĚPÁNIK, Lubomír. *Malá exkurze do banky*. 1. vydání. Ostrava: SAGIT, 1992. 137 s.

Časopisecká literatura:

21. HERCZEG, Jiří. K pojmu „úvěru“ u trestného činu úvěrového podvodu. *Trestní právo*. 2004, č. 1, s. 2 – 6.
22. KINDL, Milan. Zamyšlení nad právní povahou úvěrových příslibů a nad závazky z nich plynoucími. *Právní praxe v podnikání*. 1994, č. 4, s. 7 – 9.
23. LOCHMANOVÁ, Ludmila. Úvěr jako cizí kapitál podnikatelů. *Právo a podnikání*. 1998, č. 11, s. 10 – 13.
24. MAREK, Karel. Smlouva o úvěru. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2006, č. 1, s. 53 – 58.
25. MAREK, Karel. Smlouva o úvěru. *Zdravotnictví a právo*. 2002, č. 9, s. 9 – 14.
26. PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Obchodní právo*. 1998, č. 12, s. 2- 12.
27. PLÍVA, Stanislav. Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 14-16.
28. PROCHÁZKA, Jan, ŽVÁČEK, Ondřej. K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem. *Právní zpravodaj*, 2004, č. 1, s. 6 – 7.
29. ZLÁMAL, Jaroslav. Finanční úvěry v ekonomické praxi, postup obchodních bank. *Právo a podnikání*, 2000, č. 7 – 8, s. 22 – 29.

Internetové články:

30. BECHYŇOVÁ, Klára, BRUTHANS, Martin. *Kontroverzní judikát NS ohledně vzájemného vztahu mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce* [online]. Epravo.cz, 18. července 2008. [cit. 13. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/kontroverzni-judikat-ns-ohledne-vzajemneho-vztahu-mezi-smlouvou-o-uveru-a-smlouvou-o-pujcce-55005.html> >.
31. BUŘÍNSKÁ, Barbora. *Nesplácíte? Banka s vámi bude mít trpělivost tři měsíce, pak tvrdě udeří* [online]. iDNES.cz, 13. srpna 2010 [cit. 20. února 2011]. Dostupné na http://finance.idnes.cz/nesplacite-banka-s-vami-bude-mit-trpelivost-tri-mesice-pak-tvrde-uder-i-1ek-/uver.asp?c=A100809_101321_uver_bab>.
32. ČTK. *ČNB odejmula licenci Vojenské družstevní záložně* [online]. financninoviny.cz, 8.12.2010 [cit. 20.12.2010]. Dostupné na < http://www.financninoviny.cz/zpravy/cnb-odejmula-licenci-vojenske-druzstevni-zalozne/567345&id_seznam=375>.
33. PROKOP, Dan. *Občanský zákoník do voleb neprosadíme, přiznala vláda* [online]. iDnes.cz, 27. dubna 2009 [cit. 23. února 2011]. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/obcansky-zakonik-do-voleb-neprosadime-priznala-odchazejici-vlada-py6-/domaci.asp?c=A090427_135331_domaci_dp >.
34. (red): *Priority ministerstva spravedlnosti* [online]. Justice.cz, 27. srpna 2010 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5372&d=313519>>.
35. (red): *Historie družstevních záložen* [online]. Finance.cz, [cit. 12. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.finance.cz/bankovnictvi/informace/druzstevni-zalozny/historie/>>.
36. VODIČKA, Jan. *Nesplácení úvěru se zhoršilo. Češi nehradí šest procent půjček* [online]. iDNES.cz, 2. února 2011 [cit. 26. února 2011]. Dostupné na <http://ekonomika.idnes.cz/nesplaceni-uveru-se-loni-zhorsilo-cesi-nehradi-sest-procent-pujcek-1fw-/ekonomika.aspx?c=A110202_141933_ekonomika_jvo>.

Judikatura:

1. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 1595/2005, ze dne 28. června 2006.
2. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 841/2005, ze dne 14. prosince 2006.
3. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Cdo 922/2007, ze dne 24. května 2007.
4. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 4498/2007, ze dne 10. prosince 2008.
5. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 62/95, ze dne 27. června 1996.
6. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 304/94, ze dne 20. března 1995.
7. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 512/99, ze dne 8. února 2000.
8. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Odo 466/2005, ze dne 9. května 2005.
9. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008, ze dne 28. května 2009.
10. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě sp. zn. 33 Cm 13/2009, ze dne 8. března 2010.
11. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 36 Co 94/2010, ze dne 18. června 2010.
12. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 2851/99, ze dne 15. března 2000.
13. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 296/2003, ze dne 16. července 2003.
14. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Odo 1613/2005, ze dne 29. dubna 2008.
15. Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 27/94, ze dne 14. dubna 1994.

Anotace

Cílem této diplomové práce je poskytnout ucelený přehled o smlouvě o úvěru se zaměřením zejména na právní úpravu.

Na začátku práce je stručně nastíněna historie úvěru a zároveň interpretace základních pojmů s úvěrovou smlouvou souvisejících. Stěžejní část diplomové práce je věnována právní úpravě a zásadám smlouvy. Následně se průřezově zabývá druhy úvěrů, vztahem smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce a také plánovaným legislativním změnám. V závěru práce je dále zmíněna problematika spořitelních a úvěrových družstev a také úvěrových registrů.

Annotation

The aim of this diploma thesis is to provide a comprehensive overview of the credit contract focusing on legal form.

At the beginning of the work there is a brief outline of the history of credits and the interpretation of basic notions related to the credit contract. The main part of the diploma thesis refers to legal regulations and principles of the credit contract. Following this there is a section concerning the types of credits, the relationship between the credit contract and the loan contract as well as planned legislative changes. At the end of this work matters concerning saving and loan associations and credit registries are mentioned.

Klíčová slova

Úvěr, smlouva o úvěru, smlouva o půjčce, vznik a zánik smlouvy, věřitel, dlužník, banka, zásady úvěrování, druhy úvěru, kontokorent, spotřebitelská a úvěrová družstva, úvěrové registry.

Keywords

Credit, credit contract, loan contract, contract settlement, discharge of contract, creditor, debtor, bank, principles of credit agreements, types of credits, current account, consumer and loan associations, credit registry.